UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO

PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2011/2013

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Renata Motyková

Význam vzdělávání seniorů pro aktivní stáří

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER KOMBINED (PART TIME) STUDIES

2011/2013

DIPLOMA THESIS

Renata Motykova

Meaning of education of seniors for active old age

Prague 2013

The Diploma Thesis work supervisor:

doc. PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 13. února 2013

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu mé diplomové práce doc. PhDr. Jaroslavu Veteškovi, Ph.D. za rady při zpracování práce a odborné vedení. Dále bych chtěla poděkovat Bc. Magdaleně Edlové za ochotu a rady při realizaci výzkumného šetření.

Anotace

Diplomová práce je zaměřena na problematiku vzdělávání seniorů. Cílem mé diplomové práce je zjistit, jak jsou senioři spokojeni se stávající nabídkou vzdělávacích programů na Univerzitě třetího věku v Plzni, jaká je jejich motivace ke vzdělávání, a také mě zajímá, jaká skupina lidí využívá možností vzdělávání na Univerzitě třetího věku v Plzni. Práce je rozdělena na dvě části. První část je teoretická a zabývá se charakteristikou seniorského období života, vzděláváním seniorů v České republice

a definuje pojem motivace. Praktická část práce v návaznosti na získané teoretické poznatky definuje problémy, kterými jsem se zabývala, seznamuje s metodikou výzkumu a přináší analýzu a interpretaci získaných výsledků.

Klíčové pojmy

Celoživotní vzdělávání, motivace, stárnutí, stáří, vzdělávání seniorů.

Annotation

This thesis is focused on the issue of education of seniors. The aim of my thesis is to determine how older people are satisfied with the current range of educational programs at the University of the Third Age in Pilsen, what is their motivation for learning, and I'm also interested which group of people exploits the opportunities for learning at the University of the Third Age in Pilsen. The work is divided into two parts. The first part is theoretical and deals with the characteristics of the senior stage of life, education of seniors in the Czech Republic and defines the concept of motivation. The practical part of the work in relation to the theoretical knowledge defines the issues that I have dealt with, introduces the method of research and presents an analysis and interpretation of the obtained results.

Key words

Lifelong education, motivation, aging, age, education of seniors.

OBSAH

ÚVOD ……....11

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA STÁŘÍ A STÁRNUTÍ ……..13

1.1 Vymezení stáří ……... 13

1.1.1 Kalendářní (chronologické) stáří ……..14

1.1.2 Biologické stáří ……. 15

1.1.3 Sociální stáří ……. 16

1.2 Definice stárnutí……. 16

1.3 Změny ve stáří ……. 17

1.3.1 Biologické změny ……. 18

1.3.2 Psychické změny ……. 19

1.3.3 Emoční změny ……. 22

1.3.4 Změny v oblasti socializace ……. 24

1.4 Postoj ke stáří - stárnutí jako společenský fenomén ……. 27

1.4.1 Demografie stárnutí ……. 28

1.4.2 Aktivní stárnutí ……. 30

1.4.3 Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012 ……. 33

1.4.4 Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012 v ČR ……. 34

2 MOTIVACE SENIORŮ KE VZDĚLÁVÁNÍ……. 36

2.1 Charakteristika pojmu motivace ……. 36

2.2 Motivace k učení 37

2.2.1 Vnitřní a vnější motivace 38

2.2.2 Motivace podle zisku 39

2.2.3 Motivace ke vzdělávání seniorů 39

2.3 Bariéry ve vzdělávání seniorů 41

3 MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V ČR V KONTEXTU CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ..... 42

3.1 Celoživotní vzdělávání jako trend ve společnosti 42

3.1.1 Vznik a rozvoj koncepce celoživotního vzdělávání..... 42

3.1.2 Celoživotní vzdělávání jako součást celoživotního učení 45

3.1.3 Základní problémy celoživotního vzdělávání 47

3.2 Vzdělávání seniorů v ČR v rámci Evropské unie 48

3.2.1 Rozvoj vzdělávání seniorů v ČR 48

3.2.2 Význam vzdělávání seniorů 50

3.2.3 Gerontagogika - vzdělávání seniorů ke stáří a ve stáří 52

3.2.4 Formy vzdělávání seniorů 54

3.2.5 Významné organizace pro vzdělávání seniorů 58

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 PRŮZKUM V OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ 61

4.1 Univerzita třetího věku na Západočeské univerzitě v Plzni 61

4.2 Vymezení výzkumného cíle 62

4.3 Formulace výzkumného problému 62

4.3.1 Stanovené hypotézy 63

4.4 Metodologie výzkumu..... 63

4.5 Charakteristika vzorku respondentů 64

4.6 Analýza zjištěných údajů a jejich interpretace 64

5 DISKUZE VÝSLEDKŮ 76

ZÁVĚR 79

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ 81

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK 85

SEZNAM PŘÍLOH 86

I. TEORETICKÁ ČÁST

ÚVOD

Stárnutí je jedním z procesů týkajících se každého lidského jedince bez výjimky. Nezáleží na tom, zda je člověk malý, velký, bohatý, či chudý, ani na barvě pleti. Každý z nás tímto procesem prochází. I ten, kdo si myslí, že se ho stárnutí netýká, již stárne. Způsoby, jakým se lidé s tímto jevem vyrovnávají, jsou rozdílné. Většinou lidé nechtějí o stárnutí přemýšlet, nemají zájem dozvědět se o životě ve stáří více informací, bojí se. Bohužel takový postoj brání člověku pochopit tento proces a poprat se s ním. Většinou se bojíme toho, o čem nic nevíme, co je pro nás neznámé. Jediným způsobem, jak se s tímto strachem vypořádat, je přijmout proces stárnutí, otevřít se informacím, a tak pochopit spojitost úseků života.

Faktem je, že v dnešní době propagující mládí a mladé jedince se stáří ocitlo na nedobrovolném okraji společnosti. Starý člověk bývá nahlížen jako nepotřebný, na společnosti závislý jedinec. V realitě jsou v období stáří zachovány potřeby být užitečný a aktivní, nehledě na to, že příležitost k individuálnímu rozvoji prostřednictvím učení a vzdělávání je základním lidským právem po celou dobu života člověka. Naštěstí se v moderní společnosti prosazuje koncept celoživotního vzdělávání a je vyzdvihována i úloha vzdělávání seniorské populace. Jelikož je vzdělávání jedním z nejefektivnějších nástrojů společnosti a vede k hospodářské prosperitě státu, domnívám se, že vzdělávání tak početné skupiny lidí jako jsou senioři, je nadmíru důležité a měli bychom se jím zabývat nejen v teoretické, ale hlavně v praktické rovině. Tyto skutečnosti spolu s významnou aktivitou Evropské unie - Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity - byly důvodem k výběru tématu mé diplomové práce.

Ve svém okolí se setkávám s neznalostí problematiky, či neúplnými informacemi o možnostech vzdělávání seniorů. Potěšující však bylo zjištění, že senioři mají o vzdělávání zájem a příležitost ke vzdělávání vítají. V rámci získávání informací o tomto tématu jsem se dostala k jedné z nejznámějších institucí zabývající se vzděláváním seniorů v České republice, a to k univerzitě třetího věku, konkrétně k Univerzitě třetího věku v Plzni. Na půdě této instituce jsem se souhlasem a s pomocí odpovědné osoby, kterou je tajemnice U3V, referentka ústavu celoživotního vzdělání a členka rady celoživotního vzdělávání Bc. Magdalena Edlová, provedla výzkumné šetření zaměřené na posluchače této univerzity. Pro sběr dat jsem použila techniku

strukturovaného dotazníku. Hlavním výzkumným problémem této diplomové práce je zjistit, zda jsou senioři navštěvující tuto instituci spokojeni se stávající nabídkou vzdělávacích programů, a jaká je jejich motivace ke vzdělávání. Také mě zajímá, jaká skupina lidí využívá možností vzdělávání na Univerzitě třetího věku v Plzni.

Tato práce je rozdělena na dvě části. V její první části jsou obsaženy teoretické poznatky a vědomosti získané studiem použité literatury a dostupných pramenů. První kapitola charakterizuje stáří a stárnutí, druhá kapitola definuje pojem motivace a třetí kapitola se věnuje vzdělávání seniorů v České republice v kontextu celoživotního vzdělávání. Praktická část mé diplomové práce v návaznosti na získané teoretické poznatky definuje problémy, kterými jsem se zabývala, seznamuje s metodikou výzkumu a přináší analýzu a interpretaci získaných výsledků.

1 CHARAKTERISTIKA STÁŘÍ A STÁRNUTÍ

1.1 Vymezení stáří

Pojem stáří lze definovat mnoha způsoby. Dle Mühlpachra (2009), je „*stáří obecným označením pozdních fází ontogeneze, přirozeného průběhu života. Je důsledkem a projevem geneticky podmíněných involučních procesů modifikovaných dalšími faktory (především chorobami, životním způsobem a životními podmínkami) a je spojeno s řadou významných změn sociálních (osamostatnění dětí, penzionování a jiné změny sociálních rolí).“* (Mühlpachr, 2009 s. 18)

Jedná se o biologický proces charakteristický jeho nezvratností, proces, který končí smrtí. V životě člověka je stáří posledním ontogenetickým vývojovým obdobím nesoucím v sobě pečeť období přecházejících. Odpovídá tedy stylu života, který jedinec žil zejména ve středním věku, ve fázi dospělosti. (Gruberová, 1998)

Stáří je fenomén zahrnující více dimenzí. Je dlouhou realitou významně ovlivňující kvalitu a vyznění života každého jedince a rozvoj společnosti. Toto je dáno dramatickým demografickým vývojem vrcholícím v hospodářsky vyspělých státech na přelomu 20. a 21. století relativním i absolutním stárnutím populací. Nové paradigma věd, které spočívá v cílevědomém důrazu na komplexnost, celistvost, interdisciplinovanost, etiku a individualitu, je důvodem vytváření lepších předpokladů pro pochopení stáří, role a potřeb starých lidí. Navzdory skutečnosti, že je období stáří provázeno zvýšeným výskytem chorob, jej jako takové chorobou nazvat nelze. Stejně tak ztráta soběstačnosti není zákonitým důsledkem procesu stárnutí. (Mühlpachr, 2009)

Každá společnost je nějakým způsobem, dle určitých znaků diferencována, rozvrstvena, stratifikována. Mezi tyto způsoby patří zcela nesporně věk. Původně neutrální biologický znak nabývá v sociálním kontextu sociální význam určující, jak jsou jedinci vnímáni a jaké chování se od nich očekává. S tímto vymezením souvisí svazování s určitými normami. Dojde tedy k tomu, že našemu biologickému času je připsán sociální význam, je přeložen do času sociálního a členěn na dětství, dospělost a stáří. (Rabušic, 1995)

Vymezení stáří je nejednoznačné. Součástí stáří je řada významných změn, které se vzájemně prolínají, vzájemně si odporují, a proto se vymezení a periodizace stáří stávají obtížnými. (Mühlpachr, 2009)

1.1.1 Kalendářní (chronologické) stáří

Kalendářní stáří je určeno dosažením arbitrárně stanoveného věku, kdy se již empiricky, obvykle nápadněji projevují involuční změny. Mezi výhody tohoto vymezení patří jednoznačnost, jednoduchost a snadná komparace. Z demografického hlediska – čím starší populace, tím je vyšší hranice stáří. Chronologické stáří je složité vymezit, vždy se mezi jedinci najdou výjimky odporující členění. Nicméně jako jediná může být pro svou jednoduchost prakticky využitelná.

Poslední dobou se stále častěji uplatňuje toto členění:

- mladí senioři: 65 - 74 let
- staří senioři: 75 - 84 let
- velmi staří senioři: 85 a více let (Mühlpachr, 2009)

Členění dle návrhu WHO z r. 1980:

- rané stáří – senescence: 60 - 74 let
- vlastní stáří – senium: 75 - 89 let
- dlouhověkost: 90 let a výše (Gruberová, 1998)

Charakteristika raného stáří (60-75 let)

Tato postvývojová etapa života přináší evidentní změny dané stárnutím, jako je úbytek energie a proměna osobnosti. Období raného stáří ale není jen částí života, ve které dochází ke ztrátám ve všech oblastech, je také obdobím přinášejícím moudrost, pocit naplnění a relativní svobodu. I starší člověk může vést aktivní a nezávislý život. Jedním z úkolů tohoto období je dosažení integrity, které se projevuje přijetím svého života jako celku, který měl smysl. K uvědomění si života jako celku je nutné

zharmonizovat všechny role, které člověk v životě zastával, zvládnutí úkolů předchozích vývojových období. Jen v případě, že člověk zhodnotí svůj život jako celistvé ukončené dílo, může přijmout jeho konec a tato skutečnost usnadňuje i přijetí smrti. Člověk v této životní sféře přistupuje ke změnám negativně. Starší člověk si myslí, že v tomto věku již nic zásadně měnit nelze a domnívá se, že ze změn by neměl žádný prospěch. (Vágnerová, 2007)

Charakteristika pravého stáří (75 a více let)

Pravé stáří neboli čtvrtý věk, je obdobím diferenciace kompetencí. Řešení problémů spojených s nárůstem zátěžových situací a fyzickým i psychickým úpadkem se liší v závislosti na jedinci. Člověk v tomto období může být oceňován za svou moudrost, nadhled, životní elán, existuje však i relativně početná skupina lidí poznamenaných psychickým i somatickým úpadkem. Důležitým úkolem pravého stáří je udržení přijatelného životního stylu. Ke splnění tohoto úkolu je nutné udržet si autonomii, soběstačnost, sociální kontakty a sebeúctu. Vývojový úkol předchozí etapy – dosažení integrity – je již většinou splněn. Toto stádium života přináší také četné zátěžové situace, jako jsou například: nemoc a úmrtí partnera, zhoršení zdravotního stavu a ztráta jistoty soukromí. Starý člověk se s tímto údělem vyrovnává tzv. gerotranscendencí, neboli přesahem na vyšší úroveň. Dochází k odpoutání se od vnějšího světa, osvobození od spěchu a napětí, a v souvislosti s tím k přehodnocení vlastní identity. (Vágnerová, 2007)

1.1.2 Biologické stáří

Biologickým stářím jsou označovány konkrétní míry involučních změn, jako jsou: atrofie, pokles funkční zdatnosti, nebo změny regulačních a adaptačních mechanismů. Spolu s těmito změnami souvisejí choroby vyskytující se ve vyšším věku s vysokou frekvencí. Určení biologického stáří, které by bylo výstižnější než kalendářní věk, není možné, stejně tak není znám důvod, proč se lidé stejného kalendářního věku tak významně liší mírou involučních změn a funkční zdatnosti. (Mühlpachr, 2009)

1.1.3 Sociální stáří

Sociální stáří je vymezeno změnou rolí, životního způsobu i ekonomického zajištění. Nejčastěji se jedná o penzionování, tedy věk, v němž vzniká nárok na odchod do starobního důchodu. Sociální periodizace života člení lidský život do tří, event. čtyř velkých období – věků. Stáří patří do skupiny **třetího věku**. Ten je označován jako postproduktivní, což zahrnuje představu stáří jako fáze poklesu zdatnosti, ale hlavně jako období bez produktivní přínosnosti – za zenitem. Toto stanovisko však vede k podceňování, ochuzování a diskriminování této skupiny osob. Podceňuje hledisko osobního rozvoje jako celoživotního procesu. (Mühlpachr, 2009)

Když jedinec vstupuje do třetí fáze života – třetího věku – obvykle jej nečekají přátelé a radostný naplněný život, ale naopak. Probuzení se do nového života bývá osamělé. Člověk si musí ujasnit, co bude dál, kam a jak bude směřovat. (Křivohlavý, 2011)

1.2 Definice stárnutí

„Stárnutím se rozumí děj, proces, obrazně řečeno: plynutí vody od pramene k moři. Stářím se rozumí stav, kdy lidé jsou staršího věku – obrazně: stav vody řeky v určitém místě.“ (Křivohlavý, 2011 s. 17)

Stárnutí je souhrn změn struktury a funkcí organismu podmiňující jeho zvýšenou zranitelnost a pokles schopností a výkonnosti jedince. Tyto změny kulminují v terminálním stadiu a ve smrti. (Langmeier, a další, 2006)

Tento proces je individuální a variabilní, což je dáno různou genetickou výbavou, životními podmínkami, interakcemi s prostředím a odlišnostmi v životním stylu a zdravotním stavu. Je to celoživotní proces, jehož involuční projevy se stávají zřejmější ve 4. deceniu, event. na přelomu 4. a 5. decenia. Stárnutí je asynchronní proces, který postihuje nerovnoměrně různé struktury a funkce organismu v souvislosti s tím, jak jsou zatěžovány, stimulovány, či poškozovány. (Mühlpachr, 2009)

Období stárnutí je poslední přechodné období v životě člověka, a tedy také poslední možnost aktivně ovlivnit kvalitu stáří. Tomuto tématu se věnuje preventivní geriatrie. Na otázku, proč organismus stárne, hledají gerontologové odpověď již dlouhou řadu let. Gruberová (1998) uvádí tyto teorie:

- genetická teorie: stárnutí je geneticky naprogramováno, věk kalendářní se nekryje s funkčním a opomíjí vliv zevních faktorů
- teorie metabolických omylů: stáří je nahromaděním metabolických omylů objevujících se v metabolickém buněčném cyklu
- teorie metabolických změn: volných radikálů, zbytkových produktů a křížení (Gruberová, 1998)

Mühlpachr (2009) zjednodušeně rozlišuje okruhy epidemiologické a gerontologické. Dle epidemiologického přístupu jsou stárnutí a umírání ději nahodilými a jsou podmíněny vnějšími vlivy. Tento přístup vylučuje smrt stářím. Naopak gerontologický přístup smrt stářím připouští a klade důraz na vliv genetické informace jedince. (Mühlpachr, 2009)

Každý stárne již od narození a každý stárne jinak. Stárnutí je proces diskontinuitní – v některých obdobích života jedinec stárne rychleji, v jiných je tento proces pomalejší. (Haškovcová, 2010)

Děj stárnutí nelze zadržet, ale je v našich silách přispět k tomu, aby byl tento proces pro staré lidi snesitelnější. Měli bychom poskytovat porozumění, přátelství, solidaritu, ale určitě ne soucit. Staří lidé by neměli být považováni za děti, zbavováni odvahy, ale mělo by se na ně pohlížet s vážností a úctou. (Fürst, 1997)

1.3 Změny ve stáří

Ve stáří nastává involuční proces, který postihuje všechny orgány a tkáně – dochází při něm k úbytku jejich funkcí. Tento děj končí zánikem individua, je to jednosměrný a nezvratný proces. Již od 30. roku je možno pozorovat v některých orgánech involuční změny, jež se kvantitativně stupňují v období senescence (v našich

podmínkách kolem 60. roku života. Pro okolí jsou nejnápadnější zevní projevy stárnutí. (Gruberová, 1998)

1.3.1 Biologické změny

Biologické změny ve stáří jsou nápadné. Patří mezi ně snížená odolnost vůči infekcím, větší sklon k nádorovým onemocněním, zpomalení hojení ran a mnoho dalších. Tyto změny lze pozorovat ve všech tkáních a jejich buňkách, ty nejzávažnější změny však probíhají v nervové a endokrinní soustavě. K urychlení procesu stárnutí přispívají nemoci prodělané v dětství, nepříznivá životospráva, špatná výživa a nesprávný životní styl. (Langmeier, a další, 2006)

Biologická involuce není spolehlivě ovlivnitelná, jelikož vychází z individuálních genetických dispozic. Výjimkou je experimentální celoživotní restrikce příjmu potravy. S přibývajícím věkem již několikadenní klid na lůžku vede ke křehnutí kostí, atrofii svalů, slábnutí reflexů a depresím. Dochází k častějším chorobám očí vedoucím až ke slepotě. Zhoršuje se i sluch, nedoslýchavost je častá. V medicíně jsou používány léky, které mají příznivě ovlivňovat stav organismu ve stáří – geriatrika. Používají se však pouze ta geriatrika, která pozitivně ovlivňují organismus bez postižení vlastních involučních procesů a mechanismů – geriatrika nepravá. Tyto látky mají za úkol především substituci chybějících látek (hormony, vitamíny, stopové prvky). Další úkol je symptomatický (ovlivnění průtoku krve, činnost vegetativního systému a další). (Mühlpachr, 2009)

To, jak rychle jedinec stárne, však ovlivňují i vnější faktory. Tyto exogenní zátěže modifikují fungování jednotlivých orgánových systémů během života a jsou důvodem toho, že aktuální stav může být horší než by mohl být na základě genetických předpokladů. Je pochopitelné, že v průběhu stárnutí musí zcela logicky docházet k postupnému zhoršování tělesných funkcí, ale tyto změny jsou individuálně specifické. Polymorbidita je základním znakem nemocnosti ve stáří. Lidé v tomto období nejsou však ohroženi jen somatickými chorobami, ale i četnost duševních onemocnění je překvapivě velká (až 20 % seniorů). (Vágnerová, 2007)

Říčan (2004) se vyjadřuje k vzhledu starého člověka. Uvádí, že vzhledové změny ve stáří jsou z estetického hlediska nepříznivé. Jedinec ve stáří mívá řídké, slabé, šedivé vlasy, pleš, často s pokožkou pokrytou skvrnami. Obličej bývá zvadlý, hluboce brázděný. Co se týče tělesné konstituce, tělo je ochablé, někdy vyhublé, břicho a ňadra visící. Náhradou za mladistvý půvab získávají někteří jedinci oduševnělý, zajímavý, až vznešený výraz a přitažlivou osobnost. (Říčan, 2004)

1.3.2 Psychické změny

Příčiny změn psychických funkcí v období stáří jsou podmíněny biologicky, nebo mohou být důsledkem psychosociálních vlivů, popřípadě jde o výsledek jejich interakce. Rozlišení, zda se jedná o psychické změny způsobené stárnutím, nebo o projev příznaků chorobných procesů, může být dost obtížné, obzvláště v počáteční fázi choroby. V psychické oblasti se proces stárnutí projevuje strukturálními i funkčními změnami mozku v důsledku atrofických změn. Vzhledem k těmto změnám lidský mozek zpracovává některé informace jinak než dřív. Například u mladších lidí se při řešení určitých problémů většinou aktivizují jen úzce specializovaná mozková centra, ale mozek starších lidí funguje spíše komplexněji. Dále postupný pokles funkčnosti, zhoršení adaptačních schopností i kognitivních kompetencí mohou ovlivňovat i psychosociální faktory (tzv. kohortová příslušnost, zjednodušený stereotyp života, manipulace starých lidí k přijetí určitého modelu chování). (Vágnerová, 2007)

Psychickou involuci je též možno chápat jako demontáž osobnosti probíhající více či méně spořádaně. Jedinec v postproduktivním věku ztrácí cit k určitým osobám, zálibám, hodnotám, ideálům a cílům, vyklízí pozice. Zájem starého člověka o okolí se snižuje, je netečný, s novými problémy se vyrovnává primitivnějším způsobem. (Mühlpachr, 2009)

Změna kognitivních funkcí - zhoršení smyslového vnímání

Vlivem zhoršení zraku a sluchu dochází k poklesu výkonu při některých pracovních činnostech, ale omezují se i možnosti rekreace. K dalším rizikům spojeným

se zhoršením zrakového a sluchového vnímání patří vyšší riziko úrazů a v neposlední řadě zhoršení zraku a sluchu ztěžuje komunikaci, což vede k podezíravosti, nejistotě a úzkosti. (Langmeier, a další, 2006)

V důsledku zpomalení psychomotorického tempa se zpomalují reakce na podněty, na řešení jedinec potřebuje delší dobu, stejně tak na odpověď. (Gruberová, 1998)

Zhoršení paměti

Na snížení vštípivosti a výbavnosti si lidé začínají při fyziologickém stárnutí stěžovat již od 5. decennia. Na jedné straně je dlouhodobá neporušená paměť, na straně druhé zhoršená novopaměť. (Gruberová, 1998)

Zážitky uchované v dlouhodobé paměti jsou však obsahově i emočně zkresleny. Sklon k hodnocení minulosti obecně pozitivně je většinou určitou obranou proti pocitu ohrožení ze strany mladších. Tato skutečnost je však vlivem nepochopení hodnocena jako nepříznivá charakterová vlastnost. (Langmeier, a další, 2006)

S nedostatky paměťových funkcí souvisí obtíže v učení, které doprovází větší unavitelnost a obtížnější koncentrace pozornosti. To, jak budou různé informace uchovány, závisí na zachování funkční flexibility odlišných oblastí mozku a na jejich vzájemném propojení. Zhoršení paměti není podmíněno jen biologickými změnami, ale průběh tohoto procesu je individuálně specifický (je závislý na genetických předpokladech, aktuálním zdraví, zkušenostech a postoji k duševní činnosti). Jak Vágnerová (2007, s. 322) uvádí: *„uchování paměťových funkcí závisí na vzdělání a s ním souvisejících faktorech, jako je úroveň rozumových schopností a míra užívání paměti.“* Platí, že snáze upadá schopnost, která není pravidelně používána. Je-li tedy paměť trénována, její funkce jsou uchovány delší dobu na přijatelné úrovni. (Vágnerová, 2007)

Zhoršení inteligence

I proměna intelektových funkcí je individuálně variabilní a závislá na biologických faktorech (dědičné dispozice), sociálních faktorech (dosažené vzdělání, způsob života), i na některých osobnostních vlastnostech (způsob reakce, celkové zaměření). Obecně platí, že zachování stávajících schopností je závislé na stylu života, který si jedinec zvolí – vzdělanější lidé s vyšší inteligencí zabývající se intelektuálními aktivitami své kompetence udržují a rozvíjejí je. Je důležité zmínit, že změny podmíněné stárnutím nepostihují ani v době raného stáří všechny složky inteligence ve stejné míře a jejich úbytek se může projevovat různým způsobem. Chorobné procesy jsou poté příčinou závažnějšího úpadku rozumových schopností. (Vágnerová, 2007)

Například tzv. krystalická inteligence (výsledek vrozených vloh a všech zkušeností získaných spontánně i formálním vzděláním) stoupá od 25 let až do stáří, naproti tomu kognitivní flexibilita – fluidní inteligence (projevuje se ve schopnosti učení se novým věcem, řešení problémů pod časovým stresem a umění přecházet z jednoho způsobu myšlení k druhému) klesá výrazně již po 30. roce. Sociální inteligence a schopnost morálního usuzování zůstávají plně zachovány až do vysokého věku jedince. (Langmeier, a další, 2006)

Aby starší člověk obstál v nárocích běžného života, potřebuje především praktickou inteligenci. Je-li zachována, má kompenzační a stabilizační vliv a k jejímu uchování přispívá každodenní užívání zafixovaných strategií řešení situací. Avšak se snižující se adaptabilitou staršího člověka narůstá pocit zátěže. (Langmeier, a další, 2006)

Co se týče uvažování starších lidí, to mívá typické znaky, jež jsou podmíněné stárnutím, ale i změnou životního stylu. Stáří přispívá k dogmatizmu, rigiditě přístupu k problémům i jejich řešení. Časté je odmítání nových a neověřených způsobů uvažování. Starší lidé preferují rutinu a stereotyp. Jsou rozvláční a ulpívaví. Dochází také k poklesu schopnosti koordinovat a integrovat jednotlivé kognitivní funkce s emočním prožíváním a dalšími psychickými procesy. (Vágnerová, 2007)

1.3.3 Emoční změny ve stáří

Změnu emočního prožívání ve stáří může způsobovat více faktorů (psychické, somatické a sociální). Působení těchto faktorů se nejenom sčítá, ale také se navzájem ovlivňují, tudíž vývojové proměny emočního prožívání ve stáří mohou probíhat různě. (Vágnerová, 2007)

V tomto období se citové prožívání stává méně bezprostředním a snižuje se intenzita emocí, což znamená, že se jedinec stává emočně stabilnějším, klidněji řeší situace a je trpělivější. Na druhé straně se jen tak nenadchne pro nové a reaguje apaticky, s nezájmem. To, jak člověk přehodnotí svůj život, jak bude prožívat období stáří, záleží na celkové integritě osobnosti každého jedince. Pojetí seberealizace se proměňuje v průběhu období stáří. Na počátku bývá ještě velmi silná, člověk chce být užitečný pro druhé, v pozdějším věku se důležitějším stává spíše potřeba emočního zakotvení a pozitivního přijetí v kruhu blízkých osob. Postoj některých starších lidí k soustředění se sami na sebe může být vystupňován až k hypochondrii. (Langmeier, a další, 2006)

Ve stáří dochází ke snížení požadavků na jedince, a tím i stresů, které na něj působí, takže může být toto období klidné a pohodové. Jenže zhoršování zdravotního stavu a s ním související úbytek kompetencí vede k pocitům nejistoty a obavám z budoucnosti. Mezi další faktory ovlivňující emoční průběh stáří patří riziko mnoha osobně významných ztrát. Jak se s těmito ztrátami člověk vyrovná, záleží na jeho postoji, zda jsou tyto ztráty očekávány a zda je jedinec ochoten se s nimi vyrovnat. Všechny tyto změny mohou u starších lidí vyvolávat úzkostnost, pesimismus a pocit nespokojenosti.

Na jedné straně dochází k celkovému zklidnění, na druhé straně se zvyšuje dráždivost, což zhoršuje zvládání některých situací. To, jak porozumí starší lidé vlastním emocím a jak se s nimi vyrovnají, závisí na celoživotních zkušenostech, které jim pomáhají pochopit různé souvislosti. Tyto emoční prožitky jsou pro seniory důležité, mívají větší význam, než měly ve středním věku.

U starších lidí se objevuje větší sklon k úzkostem a depresím, jsou více emočně ovlivnitelní – sugestibilní. Tyto deprese bývají často kombinovány s úzkostnými stavy. (Vágnerová, 2007)

Osobnost člověka

Osobnost člověka vychází z celého předchozího vývoje, ale i ze současné adaptace na potíže provázející vyšší věk. Jak se vyvíjí osobnost starého člověka, stává se spíše introvertnější. Zvláště muži, kteří byli v mládí extrovertnější – rozdíly pohlaví mají tedy tendence se v tomto období vyrovnávat. Avšak původní struktura osobnosti se u většiny lidí příliš nemění – relativní míra extroverze, neurocitismu i dalších osobnostních vlastností zůstává při srovnání s vrstevníky přibližně ve stejné pozici. (Langmeier, a další, 2006)

Teprve ve stáří člověk ukáže, jakým byl na dně své duše a přestane hrát naučenou roli. Dá se říci, že negativní vlastnosti stářím akcentují (např. kdo byl v mládí šetrný, stává se lakomým), ale není to pravidlem. Někteří jedinci se vlivem osvobození od vášní a afektů stávají klidnými a vyrovnanými. (Gruberová, 1998)

Bylo by však chybou zobecnění osobních vlastností, jelikož člověk, který byl individualitou po celý život, jí zůstává i ve stáří, jen je někdy poněkud výraznější. Ač se někdy můžeme setkat s nepříznivými úsudky o osobních vlastnostech gerontů, jediný experimentálně prokazatelný osobnostní znak starých lidí je zesílená koncentrace na vlastní osobu – egocentrismus. Přesnější charakteristika osobnostních změn však není vůbec jednoduchá. A vztah mezi osobností a věkem nebyl dosud ujasněn. Není tak zřejmé, zda působí věk na osobnost, či naopak. (Šimíčková, et al., 2010)

Strategie vyrovnávání se s vlastním stářím z hlediska osobnosti starého člověka

konstruktivní strategie: Jedinec je aktivní, má radost z vřelých citových vztahů, zná své možnosti i vyhlídky, akceptuje možnost smrti a přijímá ji bez úzkosti a nadměrných

obav. Je stále snášenlivý, přizpůsobivý a pružný v myšlení. Tito jedinci mají za sebou většinou šťastná předchozí období života.

strategie závislosti: Více než na své vlastní síly tito lidé spoléhají na druhé, jsou na nich závislí. Mají sklon k pasivitě (zvláště muži) a uchylují se do svého vlastního soukromí. Ač je tato strategie méně příznivá, je stále přijatelná.

strategie obranná: Eventuální blízkost vlastního konce podmiňuje přehnaně aktivní chování mající zahnat všechny starosti a myšlenky na vlastní obtíže. Častá je emoční kontrola a trvání na vlastních zvycích.

strategie nepřátelství a hněvivosti vůči druhým (hostilita): Lidé mající tuto strategii vyrovnávání se jsou nepřátelští, agresivní, stále si stěžují a viní okolí z jejich situace.

strategie sebenenávisti: Tito jedinci obrací agresivitu vůči sobě, svůj život vnímají jako selhání. Smrt vidí jako vysvobození z neuspokojivého života. (Langmeier, a další, 2006)

Citové vztahy ve stáří se v souvislosti s rodinou většinou nijak výrazně nemění. Naopak význam rodiny stoupá, neboť je člověk stejně jako v dětství ohrožen sociální izolací a emoční či podnětovou deprivací. Nezanedbatelná je výuková role seniorů. Staří lidé nás učí hlubším hodnotám a postojům tím, že vyprávějí o minulosti. Učí nás ostatně i svou smrtí – pomáhají svým blízkým o své vlastní smrti uvažovat vyrovnaněji a chovat se odpovědně ke své rodině i společnosti. Vztahy v manželství v tomto období většinou sílí, o to hůře se člověk vyrovnává se ztrátou životního partnera. (Vágnerová, 2007)

1.3.4 Změny v oblasti socializace

Lidský život můžeme rozdělit do tří období. V prvním (dětství a dospívání) probíhá výstavba sociálních rolí, ve druhém (střední věk) jsou zaujímány rozhodující sociální role a třetí období je charakteristické pomalou ztrátou těchto rolí. (Langmeier, a další, 2006)

Redukce sociálních rolí je pro stáří typická. Změny v oblasti těchto rolí vedou ke stále větší honogenizaci a anonymizaci. Dochází ke ztrátě sociální prestiže a jsou

potvrzením zvýšení závislosti staršího člověka na společnosti a jiných lidech. Tyto změny mohou být podmíněny biologicky a sociálně, i ekonomicky. Jednou z biologických příčin je úmrtí partnera, člověk najednou přijímá roli vdovy/vdovce. Další negativní variantou je role nemocného, či zdravotně postiženého se všemi důsledky. (Vágnerová, 2007)

Je třeba si uvědomit, že pohled na stáří se ve společnosti mění. Dříve, dokud bylo málo pravděpodobné, že se jedinec dožije vyššího nebo vysokého věku, bylo stáří respektováno – například lze uvést „rady starších" objevující se ve většině kultur. Péči o starého člověka zajišťovala rodina, často prostřednictvím tzv. vejminku.[1] Dnes ve většině případů dochází k penzionování starého člověka a povinnost postarat se o něj je zachována pouze v morální, nikoliv právní rovině. V minulosti byly běžné třígenerační rodiny, v nichž děti přijímaly roli diferencovanou věkem, podřizovaly se vůli rodičů a měly přirozenou úctu k prarodičům. V dnešní dynamické moderní společnosti se věková hierarchie nerespektuje a výměnná služba, jež se dříve praktikovala, vzhledem k častějšímu uzavírání sňatků, prodloužení délky života a oddělenému bydlení generací je nelehká, či dokonce chybí. (Gruberová, 1998)

Sociální kompetence seniorů jsou ovlivňovány přirozenými změnami ve stáří. Nastává proces, který lze v krajním případě nazvat *desocializací.* Dochází při něm k postupné diferencované proměně či redukci různých sociálních dovedností. Období stáří lidé prožívají v rámci několika základních skupin:

- rodina – nejvýznamnější
- přátelé a známí – tato skupina může mít i užitečný kompenzační význam, pokud rodina neplní své funkce
- společenství obyvatel určité instituce – nemocnice, domovy důchodců

Pro staré lidi je místo, kde se odehrává jejich život, velice podstatné. Téměř vždy je nejdůležitější vlastní byt a změna v této oblasti od seniorů vyžaduje osvojení nových způsobů chování. Často to v případě institucí (nemocnice, domov důchodců)

[1] místnost v zadním traktu statku, byl zajišťován na základě právní smlouvy o péči od ekonomicky aktivních členů rodiny až do smrti starého člověka

bývá přijetí pasivní a submisivní role, člověk se stává závislý na ostatních. (Vágnerová, 2007)

Odchod do důchodu

Odchodem do důchodu starší člověk ztrácí svoji individuálně charakteristickou roli a stává se anonymním důchodcem, přichází o svoji profesní roli a společenskou prestiž. Toto je změna, která narušuje rovnováhu dosavadního systému všech rolí. Role důchodce má navíc horší sociální status a omezená privilegia. Okamžik odchodu do důchodu je významným sociálním mezníkem a uzavírá velice dlouhý úsek lidského života, který byl spojen s profesionální činností. (Vágnerová, 2007)

Přechod z plného zaměstnání do důchodu může být charakterizován jako přechod z jedné místnosti do druhé, nebo dokonce přestěhování do jiné krajiny. Být v důchodu nemusí znamenat konec nadějí na to „být někým“. Důchod by neměl být brán jako ortel, ale jako příležitost. Příležitost k tomu pracovat na sobě, „být někým“, již ne pro to, že se to očekává od společnosti, ale proto, že skutečně někým jsem. S odchodem do důchodu se mění společenství lidí, s nimiž se jedinec stýká, mění se zaměření zájmů. Na počátku má člověk v důchodu času hodně, neví si rady, jak s ním naloží, poté zvolní tempo, začne si svobodně žít. Podstatnou změnou v tomto období je žití přítomností. (Křivohlavý, 2011)

Jak vyplývá z uvedených informací, okamžik odchodu do důchodu je tedy pro značnou část lidí traumatizující, ať si to připouštějí, nebo nikoliv. Jedinec je posunut od něčeho, co zná, k neznámému, o čem ho nikdo nepoučil, nikdo jej na vzniklou situaci nepřipravil. Odborníci popisují moment odchodu do důchodu jako pád, či penzijní kolaps, penzijní smrt. Pozoruhodné je, že tento „pád“ je strmější v závislosti na tom, jakou pozici člověk zastával, protože neměl na své záliby, které by v důchodu rozvíjel, čas. Realitou je, že v penzi jsou si všichni rovni a nezáleží na tom, čím byli, kým se kdo stal a jaké skutky vykonal. (Haškovcová, 2010)

Čas, který senior získal omezením práce, může být naplněn studiem. I studiem něčeho jiného, než čím se celý život zabýval. V tomto období člověk studuje z čistého

zájmu, pro radost z poznání, ale i z potřeby dokázat si, že na nové poznatky ještě stačí. (Říčan, 2004)

1.4 Postoj ke stáří - stárnutí jako společenský fenomén

Je třeba si uvědomit, že každý člověk stárne. Někteří lidé mají pocit, že se jich stárnutí netýká, že tento proces se jim vyhýbá, ale pravdou je, že k té obávané hranici, kdy „oficiálně" stáří začíná, se postupně blížíme všichni. V dnešní době je stárnutí zapovězený jev, lidé o něm neradi hovoří, nechtějí vidět jeho obraz, nechtějí o něm slyšet. Bohužel tento ochranný postoj naprosto ničí šance jedince se s problematikou stáří poprat a porozumět jí. Sebepojetí starých lidí a stáří vnímáme „jako z rychlíku" a z tohoto pohledu si vytváříme obecně platnou představu o stáří vůbec. Stáří se vlastně bojíme proto, že ho neznáme, nepodrobili jsme ho žádné osobní analýze. Jedině v případě, že se tématu stárnutí otevřeme, jej můžeme pochopit, jen tak si uvědomíme spojitost všech úseků života. O kvalitě svého stáří rozhodujeme po celý život. (Haškovcová, 2010)

To, jak pohlížíme na stáří a posuzování starých osob, bylo a je ovlivněno ideami, představami a stereotypy o tom, co znamená stárnout a být starým. Postoje ke stáří tedy nejsou výsledkem pouze osobní zkušenosti, ale jsou dány především sociálně a jsou výsledkem vidění prostřednictvím kulturního hlediska. Z tohoto důvodu je možné, že v některých kulturách jsou vráskitá tvář, ztichlý hlas a pomalé pohyby vnímány jako výraz zkušenosti, rozvahy a moudrosti, ale v jiných jako znak ztráty vitality a schopnosti jasného vyjadřování.

Sociální definice stáří byla stanovena vymezením věku, po jehož dosažení jedinec není angažován v pracovním procesu a začíná pobírat starobní důchod. Tímto byla vytvořena zvláštní sociální kategorie osob závislých na společnosti. Tato homogenizující nálepka však není na místě, každý jedinec má své sociální, biologické a ekonomické diference. Se vzrůstající populací starých osob budeme nuceni velmi rychle přivyknout myšlence, že stáří je kategorií značně heterogenní. Tato kategorie se nadto plynule časem proměňuje. (Rabušic, 1995)

Bezútěšnou situaci seniorů navíc zhoršuje všudypřítomný *ideál mládí*, který velí rychlý životní styl, bezstarostnost a kreativitu, a děsí se vyššího věku, stáří. Dochází k popírání přirozeného procesu stárnutí, ač na skutečnosti, že kdo se vyvíjí, ten také stárne, se nedá nic změnit. Není tedy divu, že v takové společenské náladě se někteří pokoušejí přelstít svůj osud. (Haškovcová, 2010) S tímto názorem se setkáváme i u M. Fürst (1997, str. 153), která uvádí, že v době, kdy se mládí stalo mýtem, stáří je tabu. Stárnutí je v naší společnosti spojováno s omezováním, ochabováním a vyhasínáním schopností, převládají negativní předsudky. (Fürst, 1997)

Senioři se stali v mnoha případech marginalizovanou skupinou a stereotypy, které vznikají, přispívají k prohlubování této marginalizace. Specifickým momentem přispívajícím k tomuto stavu patří fakt, že období komunismu bylo obdobím gerontokracie. Nepřispívá také postoj samotných seniorů. Ti svými projevy nevytvářejí obraz vitální, sebevědomé, aktivní skupiny, která naplno využívá svůj volný čas a prostor. (Petřková, 1999)

Fenomén stáří se bezpochyby dotýká všech lidí. Vždyť ti, kdo přímo či nepřímo rozhodují o tom, jak kvalitně bude žít aktuální generace seniorů, jsou mladí a ekonomicky činní lidé. Jak uvádí Haškovcová (2010, s. 20): *„v individuální rovině by se nestaré generace měly zajímat o seniory nejen ve své rodině, ale bořit též pracně budovanou nedobytnou zeď, která je dělí i od jejich vlastního budoucího stáří.“* (Haškovcová, 2010)

1.4.1 Demografie stárnutí

Populační růst je jedním z globálních problémů. Prognózy do roku 2025 uvádějí více než osm miliard obyvatel. Avšak tento vývoj je regionálně velmi nerovnoměrný. Stagnovat či klesat bude populace v hospodářsky vyspělých státech, prudký nárůst se očekává především v rozvojových zemích. Pokles mortality postupně převážený poklesem porodnosti se nazývá demografická revoluce a definoval ji v roce 1934 francouzský sociolog Landry. Výsledný stav charakterizuje nízká porodnost, rodiny s jedním dítětem či bezdětné, nízká úmrtnost a dlouhá střední délka života. Přibývání seniorů v důsledku stárnutí populace je součástí demografické revoluce. Ve společnosti

této skupiny obyvatel přibývá relativně (poklesem natality), absolutně (prodlužováním střední délky života) a v pokročilém stáří (prodlužování života ve stáří). (Mühlpachr, 2009)

Fenomén, který demografové pojmenovali jako stárnutí, zažívá lidstvo jako celek poprvé v historii. Stárnutí z demografického hlediska představuje proces, při kterém se postupně mění věková struktura obyvatelstva určité geografické jednotky tak, že se zvyšuje podíl osob mladších 15 let. Jak uvádí Rabušic (1995, s. 12): *„ z přísně technického hlediska nemá populace, na rozdíl od jedinců, žádný věk. Má jen věkovou strukturu, z níž je ale možno její věk vypočítat (např. jako průměrný věk). Navzdory tomu se, podobně jako u lidí, hovoří s jistou dávkou licence o různých populacích a společnostech jako o populacích (a společnostech) mladých, či stárnoucích. Mezi stárnutím jedince a populace je ovšem jeden zásadní rozdíl. Zatímco jedinec od okamžiku zrození permanentně stárne a jeho omládnutí je jen nedostižným snem, stárnoucí populace omládnout může: zvýšením proporcí věkových skupin“*. (Rabušic, 1995)

Příčinou stárnutí populace jsou proměny věkového složení a změna věkové struktury. Ve vyspělém světě již tvar věkové struktury přestal mít podobu pyramidy (tvar stacionární), ale představuje urnu (tvar regresivní). Výsledkem strukturálního pohledu (zajímající se o složení populace z hlediska věkových skupin a pohlaví) je graf, kterému se říká strom života.

Prvky ovlivňující strukturu každé společnosti jsou: porodnost, úmrtnost a migrace. Rabušic (1995, s.85) uvádí, že: *„ česká populace může očekávat její výrazné a plynulé zestárnutí v průběhu příštích 40 let, kdy po roce 2000 silnější populační ročníky (narozené v období 1940-1955) začnou překračovat dnešní hranici věku odchodu do důchodu a akcelerací trendu po roce 2010“*. Z projektovaného vývoje populace České republiky tedy vyplývají tyto závěry: v roce 2030 můžeme očekávat, že v naší populaci bude 22 % až 27 % osob starších 60 let nebo 17 % až 21 % osob ve věku 65 let a starších. Co se týče demografického vývoje, si nemůžeme být jisti, zda nenastane skutečnost, která by změnila trendy vývoje, a to ani navzdory relativně přesným a dlouhodobým časovým řadám. (Rabušic, 1995)

V roce 2008 Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR dle prognózy Českého statistického úřadu uvádí, že v roce 2050 bude žít v České republice přibližně půl milionu občanů ve věku 85 a více let (pro srovnání v roce 2006 101 718) a takřka 3 miliony osob starších 65 let. Naděje na dožití při narození bude v roce 2050 84,5 let pro ženy a 78,9 let pro muže.[2]

Průměrný věk obyvatel Evropské unie je v současnosti 39,8 let (dle statistických údajů Eurostatu). Do roku 2060 by se ale měl průměrný věk evropské populace zvýšit na 47,2 let a občané ve věku 65 let a více budou do roku 2060 představovat téměř 30 % populace Evropské unie (v roce 2010 to bylo 16 %). Má se za to, že v roce 2060 připadne na každé dva obyvatele v produktivním věku jeden senior.[3]

Stárnutí populace se stalo celospolečenským problémem. Otázkami starých lidí se opakovaně zabývá OSN, jejíž první celosvětové shromáždění o stárnutí bylo svoláno v roce 1982 ve Vídni a opakuje se každé dva roky. (Gruberová, 1998)

1.4.2 Aktivní stárnutí

Jak již bylo řečeno, fáze odchodu do důchodu ovlivňuje všechny složky osobnosti a může vést ke kognitivnímu zpohodlnění, ale i k rozvoji schopností v rámci nových aktivit. (Vágnerová, 2007) Toto potvrzuje i Gruberová (1998, s. 25) konstatováním, že *„podstatným problémem starých lidí v industriální společnosti je ztráta programu v období stáří“*. Je tedy zřejmé, že společnost musí podporovat a rozvíjet aktivity starých lidí, formovat prostor pro jejich iniciativy a umožnit jim náhradní program. Uvědomit si tuto skutečnost je velmi důležité, protože není možné nesouhlasit s tvrzením Gruberové (1998, s. 25), že *„spokojené stáří záleží na postoji celé společnosti.“*

Velice důležité pro celkové uspokojení z života v důchodu jsou tři fenomény: zdravotní stav, sociální kontakty a finanční zdroje. Dobrý zdravotní stav je nejen

[2] Ministerstvo práce a sociálních věcí. MPSV: Národní program přípravy stárnutí na období let 2008-2012 [online]. 2008, 1.8.2008 [cit. 2012-10-05]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/cs/5045

[3] Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012. Europa.eu [online]. 2012, 03.10.2012[cit. 2012-10-03]. Dostupné z: http://europa.eu/ey2012/ey2012main.jsp?catId=974&langId=cs

předpokladem dlouhého života, ale i toho, že svá seniorská léta prožijí lidé bez zdravotních potíží a budou moci vykonávat ty aktivity, z nichž plyne pocit seberealizace a spokojenosti. A samozřejmě podmínkou pro uskutečňování těchto aktivit je dostatečné množství finančních zdrojů. (Petřková, 1999)

Chce-li jedinec své stárnutí zvládat úspěšně, být soběstačný, aktivní a produktivní, měl by zajisté dodržovat doporučení osobní hygieny. Mezi tyto zásady patří: mít dostatečnou fyzickou i duševní náplň, zachovat si zájmy z dřívějšího období, být otevřen novým věcem a zážitkům, a také vyhýbat se emočně rozrušujícím situacím. Dostatečná aktivita lidí vysokého věku je základem většiny úspěšných koncepcí úspěšného stárnutí[4], i ostatních programů zaměřených na posilování kvality života a pozitivní adaptaci ve stáří. Nečinnost ve stáří vede k urychlení přirozených involučních změn. (Langmeier, a další, 2006)

Šimíčková a kol. ((Šimíčková, a další, 2010) dodává, že pasivita vede i k depresím a rozpadu osobnosti. Naopak zájem o konkrétní činnost působí na člověka vždy kladně. Udržování zájmové činnosti je třeba i pro posilování sociálních kontaktů, aby nebyl jedinec opuštěný a izolovaný – to pouze zhoršuje jeho duševní prožívání. Výhodu mají jedinci s vyšší intelektuální úrovní – ti mají větší potřebu různorodých aktivit ve stáří. (Šimíčková, a další, 2010)

Dle programu Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky – *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Kvalita života ve stáří)* si vláda stanovila za jednu z priorit právě „aktivní stárnutí“ a zvýšení kvality života ve stáří. Tento program navazuje na Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003 až 2007 a na zkušenosti s jeho realizací. Také v tomto usnesení se vyzdvihuje fakt, že občané každého věku by měli hrát aktivní roli ve společnosti. Je potřebná zásadní změna v přístupu ke starším osobám na trhu práce, při poskytování zdravotní péče, sociálních a dalších služeb. Na investicích do vzdělání a zdraví v průběhu života bude stále více záviset konkurenceschopnost ekonomiky. Protože jedině zdravý a spokojený člověk bude schopen a ochoten zůstat déle v zaměstnání. Je tedy důležité, aby

[4] Úspěšným stárnutím rozumíme situaci, kdy zdravotní a funkční stav seniora je lepší než soudobý průměr, je mu umožněna nejen úplná soběstačnost, ale i žádoucí tělesná, psychická sociální aktivita do 9. decennia. Na populační úrovni se vytváří předpoklady pro zvyšování střední délky života bez přibývání let závislého života. (Mühlpachr, 2009)

zaměstnavatelé a celá společnost cílevědomě reflektovala v koncepci rozvoje lidských zdrojů a začala investovat do udržení schopností a zaměstnatelnosti rostoucího podílu starších osob na pracovním trhu. [5]

Chceme-li pojem „aktivní stárnutí“ shrnout, můžeme tedy říci, že stárnout aktivně, znamená stárnout v dobrém zdravotním stavu, i nadále se profesně uplatňovat jako plnohodnotný člen společnosti a zůstat nezávislý v každodenním životě a na životě společnosti se podílet aktivně. Žít aktivně a užívat vyšší životní úrovně lze i v pokročilém věku, jde jen o maximální využití potenciálu, jenž vyšší věk provází. [6]

Volnočasové aktivity seniorů

Trávit svůj volný čas hodnotně a ne ho promrhat by mělo být prioritou v každém věku. V produktivním věku člověk času, který by mohl věnovat svým zájmům, nemá nazbyt, v seniorském období se tato situace mění. Proto by měl tento volný čas být nikoliv nahodilý, ale důrazně strukturovaný. Každá aktivita, tedy i zájmová, je bezesporu prospěšná, může totiž přinést aktérovi potěšení, i uspokojení. Avšak zájmová činnost musí pozbýt charakter náhrady, či doplňku k plnohodnotnému životu. (Haškovcová, 2010)

Tradiční formou společenské aktivity seniorů jsou kluby seniorů a kluby aktivního stáří, jež poskytují seniorům různé programy a aktivity:

- zájmové aktivity (výtvarná činnost, ruční práce, klub poezie atd.)
- sportovní a relaxační aktivity
- kulturně společenské aktivity
- vzdělávací aktivity

[5] Ministerstvo práce a sociálních věcí. MPSV: Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 [online]. 2008, 01.08.2008 [cit. 2012-10-08]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/cs/5045

[6] Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012. Europa.eu [online]. 2012, 03.10.2012 [cit. 2012-10-03]. Dostupné z:http://europa.eu/ey2012/ey2012main.jsp?catId=974&langId=cs

Senior naráží na skutečnost, že měl se svým životem určité plány, chtěl něco vidět, zažít a uskutečnit, a doba ukončení pracovních povinností je vhodná na to, aby se tyto plány začaly plnit.[7]

Potřebu volnočasových aktivit shrnuje Gruberová (1998, s. 26): *„Zachovat si co nejdéle společenskou aktivitu je nejlepším způsobem, jak dosáhne starý člověk uspokojení i pokud je osamělý a nemá možnost pravidelných kontaktů s rodinou.“*

1.4.3 Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012

Evropský rok vyzývá společnost ke změně vnímání seniorů. Starší lidé by měli být bráni ne jako přítěž, ale měl by být vyzdvižen jejich potenciál a možnosti bez omezení. V tomto Evropském roce máme jedinečnou příležitost společně ocenit a mobilizovat moudrost, zkušenosti a další kvality, jež dělají ze starších lidí plnohodnotné členy společnosti, pro niž jsou přínosem. Evropa sice stárne, ale vytváří nové příležitosti, je tedy pro dobro společnosti uvědomit si, že existuje potenciál pro plnější a aktivnější život v každém věku. Budoucnosti není třeba se obávat, pokud se „aktivní stárnutí“ stane realitou pro všechny. Aktivní stárnutí je prosazováno v těchto sférách:

- **zaměstnání**: celoživotní učení a osvojování nových dovedností, zdravé pracovní podmínky, firemní strategie řízení věkové struktury, zaměstnanců, úřady práce pro věkově starší uchazeče, odstranění diskriminace na základě věku, výměna zkušeností, sociální systém zvýhodňující zaměstnanost

- **účast na životě ve společnosti:** finanční zabezpečení ve stáří, podpora aktivní účasti na životě ve společnosti a dobrovolnictví, pomoc lidem pečujícím o osobu blízkou, harmonizace pracovního života

[7] Kluby seniorů - aktivizační programy. Středisko sociálních služeb Praha 1: Kluby seniorů - aktivizační programy[online]. 2010 [cit. 2012-10-01]. Dostupné z: http://www.socialnisluzby-praha1.cz/kluby-senioru-aktivizacni-programy

a pečovatelských služeb, překonávání digitální propasti, solidarita a dialog

- **podpora autonomie ve stáří:** prosazování zdravého životního stylu a preventivní péče, zajištění bydlení odpovídajícího potřebám seniorů, přístupná a cenově dostupná doprava, prostředí, výrobky a služby přizpůsobené potřebám seniorů, maximální ochrana autonomie při dlouhodobé péči s využitím technologií

Zapojit se do tohoto programu může kdokoli – zvolený zástupce, zaměstnavatel, či prostý občan. Stačí se zamyslet nad tím, co může vykonat pro posílení aktivního života ve společnosti a posílení mezigenerační solidarity. Každá akce se počítá. [8]

1.4.4 Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012 v České republice

Hlavním cílem tohoto programu je ulehčit vytvoření kultury aktivního stárnutí založené na společnosti otevřené všem věkovým skupinám.

konkrétní cíle programu:

- zajistit informovanost společnosti o významu aktivního stárnutí, podporovat jej a zajistit mu významné postavení v politické agendě subjektů zúčastněných na všech úrovních
- podporovat solidaritu mezi generacemi, vitalitu a důstojnost všech lidí a snažit se o mobilizaci potenciálu starších lidí
- vyvolávat diskuzi, spolupráci a výměnu zkušeností mezi jednotlivými členskými státy
- umožnit konkrétní opatření a rámec pro závazky všem zainteresovaným subjektům k vytvoření inovativních řešení a strategií řízení, jež by

[8] Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012. Europa.eu [online]. 2012, 03.10.2012[cit. 2012-10-03]. Dostupné z: http://europa.eu/ey2012/ey2012main.jsp?catId=974&langId=cs

zohledňovaly věkovou strikturu v oblasti zaměstnanosti a sledovaly jednotlivé cíle týkající se programu

- usnadňovat činnosti bojující proti věkové diskriminaci a bariérám zaměstnatelnosti seniorů

K dosažení těchto cílů je zapotřebí realizovat konference, akce, informační a vzdělávací kampaně, dále pak výzkum a šetření na úrovni Unie, celostátní, nebo regionální úrovně s šířením výsledků.[9]

Mezi iniciativy v ČR patří například:

- *Mluvme o stáří – Turné kapely Pleas the Trees 2012 Proti diskriminaci seniorů*
- *Otevřeno seniorům* – aktivita DČCE[10]
- *Projekty Zdravé stárnutí I a II* – iniciativa SZÚ[11]

[9] MPSV: Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity (2012) v České republice. MPSV: reformy MPSV [online]. 2012, 03.10.2012 [cit. 2012-10-05]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/cs/11696

[10] Diakonie Českobratrské církve chce prostřednictvím této kampaně otevřít seniorům společnost a zavázala se, že v roce 2012 bude oba cíle své kampaně propagovat a šířit v českých médiích na celostátní úrovni. (EUROPA. Europa.eu: Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012 [online]. 2012, 05.10.2012 [cit. 2012-10-05]. Dostupné z: http://europa.eu/ey2012/ey2012main.jsp?catId=975&langId=cs&mode=initDetail&initiativeId=62&initLangId=cs)

[11] Tyto projekty jsou implementované Státním zdravotním ústavem a zabývají se aktivním stárnutím seniorů na regionální úrovni. Tato iniciativa bude pokračovat v roce 2012se sítí orgánu angažovaných v oblasti zdravého stárnutí. (EUROPA. Europa.eu: Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012 [online]. 2012, 05.10.2012 [cit. 2012-10-05].Dostupnéz:http://europa.eu/ey2012/ey2012main.jsp?catId=975&langId=cs&mode=initDetail&initiativeId=117&initLangId=cs)

2 MOTIVACE SENIORŮ KE VZDĚLÁVÁNÍ

2.1 Charakteristika pojmu motivace

Tato diplomová práce se zabývá motivací seniorů ke vzdělávání, proto se tato podkapitola věnuje definici tohoto pojmu. Nakonečný (1996, s. 27) uvádí, že *„ motivace je proces iniciovaný výchozím motivačním stavem, v jehož obsahu se odráží nějaký deficit ve fyzickém či sociálním bytí jedince, a směřující k odstranění tohoto deficitu, které je prožíváno jako určitý druh uspokojení.“* Motivace představuje kontradikci mezi tím, co subjekt prožívá, a tím, co prožívat touží – vyjadřuje tedy nedostatky v psychofyzickém, či biosociálním bytí individua a jeho chování je nástrojem k odstranění těchto nedostatků. (Nakonečný, 1996)

Motivace může být popisována jako souhrnný pojem, který se používá pro pojetí citu, volních zážitků, pudů a potřeb. Výzkum v této oblasti se zabývá pohnutkami lidského jednání a hledá důvody lidského jednání. Podstatou homeostatického konceptu – konceptu rovnováhy, je proces vyrovnání pocitu nedostatku určitým způsobem chování. (Fürst, 1997)

Pojem motivace představuje souhrnné označení pro motivy a jejich působení. Slovo motiv pochází z latinského *motus* – pohyb. Je tedy možno uvést, že motiv je něco, co nás uvádí do pohybu, ať už jde o pohyb fyzický, či, v přeneseném smyslu, psychický. Přirovnáme-li člověka ke stroji, pak motivem je jak motor, tak řidič rozhodující s rukama na volantu o směru jízdy. (Říčan, 2010)

Dle Hartla (1999) je motiv pohnutka, příčina činnosti či jednání jedince, která je zaměřená na uspokojení určité potřeby. Uplatňuje se zde osobnost jedince, jeho zkušenosti, schopnosti, dovednosti a hierarchie hodnot. Motiv vychází z vnitřních podnětů, které mohou být vědomé, bezděčné, či podvědomé, anebo vnějších podnětů. Mezi nežádoucí motivace patří strach, úzkost, bolest. (Hartl, 1999)

Motiv bývá často vyjadřován jako *potřeba*. Pod pojmem *pud* je vyjádřena energetická stránka motivu. Subjektivní – prožitkovou stránku motivu vyjadřují pojmy

jako *zájem, postoj, přání*. Prostřednictvím motivu můžeme určit *cíl*, tedy změnu něčeho v prostředí, ve vlastním těle, či ve vlastní mysli. Každý cíl, který sledujeme, je determinován primárními potřebami. Ty nejjednodušší, zkoumání nejpřístupnější, jsou základní fyziologické potřeby, mezi které patří například potřeba kyslíku, vody, potravy, sexuální potřeba, potřeba smyslových podnětů, vyměšování, spánku atd. Vedle primárních fyziologických potřeb existují primární psychologické potřeby. Ty je možno považovat za deriváty fyziologických potřeb. Do této skupiny patří: potřeba lásky, poznání, uznání, ochrany a pomoci, potřeba se sdružovat a vynikat výkonem a v neposlední řadě potřeba smíchu. Zvláštním druhem motivů jsou *zájmy*. Jejich základem jsou primární potřeby, zejména psychologické, které se konkretizují v podmínkách určitého kulturního prostředí. Je to vlastně potřeba, která je uspokojena prováděním určité činnosti. Zájmy definují tu část lidské osobnosti, již lze nejsnadněji ovlivnit. (Říčan, 2010)

2.2 Motivace k učení

Položíme-li si otázku, jaký je rozhodující faktor z hlediska efektivity vzdělávání dospělých, dojdeme k závěru, že jsou to právě motivy účastníka – jejich síla a zaměření. Tento souhrn vnějších a vnitřních faktorů, které aktivují a řídí jednání účastníka – motivace – je pro andragogy hlavním problémem, jelikož přesto, že se dá vycházet ze skutečnosti, že vzdělávat se může téměř každý, realita tomu neodpovídá. Motivy mohou být různé a je třeba je akceptovat. (Beneš, 2008)

Chceme-li tedy vysvětlit motivaci dospělých ke vzdělávání, je nutné vědět, jaký prospěch je ve vztahu k němu očekáván a jaká je mu připisována hodnota. Motivace je tedy vlastně energie, která směřuje lidské jednání k určitému cíli. (Rabušic, a další, 2008)

Mezi faktory ovlivňující účast na dalším vzdělávání patří společenské klima, epochální výzvy, postoj okolí a v neposlední řadě osobnost účastníka a jeho životní situace. V České republice se společenské klima mění vlivem přijaté strategie rozvoje lidských zdrojů, celoživotního učení a programů Evropských sociálních fondů. Změny

prodělává hlavně hodnocení dosaženého vzdělání jako faktoru životního úspěchu. (Beneš, 2008)

2.2.1 Vnitřní a vnější motivace

O vnitřní motivaci hovoříme, vychází-li touha dosáhnout cíle z vlastní pohnutky člověka. Tato je považována za nejhodnotnější, protože pobídka vyvolávající v jedinci radost je nejúčinnější. Jedná se o tzv. výkonovou motivaci – člověk sleduje stále se zlepšující výkon, ať už jde o fázi činnosti, či konkrétní výsledek. Jak zdůrazňuje Hartl (1999, s. 134): *„výsledek učení musí mít pro dospělého vždy značný význam, jinak nebude učení věnovat čas ani námahu.“* Tento druh motivace vzniká často jako výsledek předchozího učení, což je nevýhodou, protože se stává, že ač je dospělý motivován učit se v jedné specifické oblasti, není ochoten učení rozšířit na jinou oblast.

Vnější motivace je důsledkem potřeb podniku či organizace, která vyžaduje zvýšení kvalifikace či rekvalifikaci zaměstnance. Avšak s rozvojem společnosti se stále častěji ukazuje, že vzdělávání dospělého jedince není přímým zájmem organizace, ale je zájmem celé společnosti. Dělení motivace na vnější a vnitřní není tedy vždy na místě. (Hartl, 1999)

Na vnější motivaci tedy lze pohlížet jako na výslednici vnějších tlaků, jedinec vstupuje do procesu vzdělávání bez ohledu na jeho vlastní priority. Na oba druhy motivace se někdy pohlíží v jisté kontradikci a je možné, že užívání vnější motivace v některých případech tlumí motivaci vnitřní, ale obecně platí, že motivace ke vzdělávání dospělých využívá paralelně obou zdrojů. (Rabušic, a další, 2008)

K tomuto hodnocení se vyjadřuje i Beneš (2008), jenž podotýká, že toto rozdělení se v případě vzdělávání dospělých neosvědčilo. Uvádí, že na jedince působí celý komplex motivů, který se vyvíjí, mění a nelze jej jednoznačně hierarchizovat. Motivy nejsou tedy vždy dané, jsou výsledkem učení a zkušeností a začínají se vyvíjet již v rané socializaci. Motivace se liší také v závislosti na socioekonomickém statusu, dosaženém vzdělání, pohlaví a životních okolnostech.

Struktura motivů účasti na dalším vzdělávání

- sociální kontakt
- sociální podněty
- profesní důvody
- účast na politickém životě (hlavně na komunální úrovni)
- vnější očekávání (doporučení)
- kognitivní zájmy

Protože motivy se mění, je důležité brát ohled na to, že andragogika se nemůže spokojit s pouhou analýzou motivů, ale je třeba je zařadit do širšího komplexu cílů, účelů, plánů, výběru metod a přípravy učitelů. Je nezbytné, aby vzdělávací instituce reagovaly na konkrétní skupinu a její složení. (Beneš, 2008)

2.2.2 Motivace podle zisku

Co člověka dále motivuje k učení, je zisk, který učení přináší. Mezi bezprostřední zisky patří vzbuzení zájmu o problém, či učivo, anebo sociální odezva. Ta je velice důležitá, protože bývá důvodem k vynaložení úsilí k dosažení uspokojivých důsledků ve studiu. Můžeme se domnívat, že více než čtvrtina dospělých se účastní formálního vzdělávání právě z důvodu sociálního kontaktu. Dojde-li k uplatnění informace získané učením, jedinec tím krátkodobě něco získá. Nejsilnější účinek má využití získané informace v praxi. Stejně jako získané dovednosti motivuje učícího se jedince možnost získání osvědčení. K dlouhodobým ziskům řadíme vzestup prestiže, profesionální mobilitu, či zvýšení výdělku. Problém těchto zisků je však možnost jejich odkladu. (Hartl, 1999)

2.2.3 Motivace ke vzdělávání seniorů

V období stáří se mění biologické i psychické potřeby. Změna probíhá v jejich osobním významu, zaměření, či preferovaném způsobu satisfakce. Ve stáří má člověk sklon k orientaci na sebe sama a uzavírání se před ostatním světem. Senioři preferují

kontakty se stejně starými, známými lidmi, jejichž přítomnost posiluje jejich pocit jistoty a bezpečí. Pocit generační solidarity a sounáležitosti je pro seniory důležitý. Ztrátou profesní role senior přichází o podněty, o stávající aktivity a v důchodovém věku je obtížnější nalézt činnosti, jež by pro staršího člověka mohly mít smysl. Na této situaci má podíl též společnost, která většinou od starých lidí nic nepožaduje, někdy i jejich aktivitu odmítá. Shrneme-li tyto informace, Vágnerová (2007) považuje za motivaci učení seniorů potřebu sociálních kontaktů, nových aktivit a potřebu seberealizace. (Vágnerová, 2007) Seberealizace je společným motivem vzdělávacích motivů seniorů. Jde o získání kontroly nad svým životem, potvrzení identity. (Petřková, a další, 2004)

Motivace seniorů k dalšímu vzdělávání je závislá na dosaženém vzdělání, účasti na dalším vzdělávání v minulosti a také na druhu dosaženého vzdělání. Dále pak záleží na tom, zda se jedinec již dříve zajímal o nové oblasti vědění, zda se účastní kulturního života a jaké má sociální zázemí. Vliv má také politická angažovanost, snaha zlepšit situaci ve společnosti – zlepšení vnímání seniorů. (Beneš, 2008)

Rabušicovi (2008) formulovali skutečnost, že účast na vzdělávání ve starší populaci je závislá na dosaženém vzdělání – čím vyšší dosažené vzdělání, tím vyšší účast. Také uvádí závislost účasti na vzdělávání s již absolvovanou zkušeností se vzdělávacími aktivitami. Vliv pohlaví jedince na zapojení se do vzdělávání autor neuvádí, výrazně se však projevuje subjektivní hodnota vzdělání. Jedinci přisuzující vzdělání velkou hodnotu pro úspěšný život mají vyšší šanci na zapojení do vzdělávacích aktivit v blízké budoucnosti, než lidé vnímající vzdělání jako méně podstatné. Dále má vliv věk – starší jedinci ve svých plánech se vzděláním počítají méně než lidé mladší. (Rabušic, a další, 2008)

Mezi motivy ke vzdělávání seniorů patří touha po sociálních kontaktech, snaha najít smysl života, očekávání okolí, zvládání psychických, sociálních i fyzických změn, a také udržování vlastních sil. (Beneš, 2008)

Dle Petřkové (2004) patří k motivům seniorů k účasti na vzdělávacích aktivitách hlavně kognitivní potřeby a zájmy (potřeba doplnit stávající vědomosti a získat nové

poznatky), sociální potřeby (kontakt s vrstevníky, potřeba společnosti), potřeba být aktivní a produktivní a potřeba kompenzace nedostatků. (Petřková, a další, 2004)

2.3 Bariéry motivace ke vzdělávání seniorů

Otázka přítomnosti bariér je při zkoumání motivace ke vzdělávání dospělých zásadní. Již bylo řečeno, že motivace představuje určitou energii vedoucí k určitému cíli. Na druhou stranu existuje i jistá proti-energie. Ta se projevuje pochybností jedince o svých schopnostech, o možnostech dosažení odměny. Uvědomuje-li si člověk bariéry, které vstupují do děje, motivace klesá, jelikož šance na úspěch se dle jejich názoru snižuje. U starší populace je významná bariéra psychologická. Zahrnuje nedostatek zájmu, strach z učení, z nezvládnutí kurzů, nedůvěru v sebe sama, senioři mají pocit, že vzdělávání pro ně již nemá smysl. Další podstatnou bariérou je finanční stránka vzdělávání. (Rabušic, a další, 2008) Mezi další bariéry vzdělávání seniorů patří obava z poklesu senzorických a kognitivních schopností, a s tím spojená nedůvěra ve vlastní schopnosti - nízké sebepojetí. Staří lidé mohou mít trému a trpět úzkostí z nových situací, mohou být nerozhodní a mít nedostatek energie a vitality. (Petřková, a další, 2004)

Přesvědčení starších lidí, že vzdělávání nemá smysl, že jej nezvládnou, pramení bohužel z celkového postoje společnosti. Penzionovaní senioři mají nízké sebevědomí, jsou pasivní, nemají žádný program. A přece právě vzdělávání může být jednou z možností, jak program získat a současně naplnit schopnosti starších občanů k aktivní roli na trhu práce. Zajímavé a pozitivní zjištění je, že senioři nemají pocit nedostatku příležitostí ke vzdělávání, ani je nelimitují domácí povinnosti. (Rabušic, a další, 2008)

3 MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V ČR V KONTEXTU CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

3.1 Celoživotní vzdělávání jako trend ve společnosti

3.1.1 Vznik a rozvoj koncepce celoživotního vzdělávání

Myšlenka celoživotního vzdělávání není v žádném případě novinkou, její vznik je ale datován různými způsoby. V každém případě prvotní představy sahají do antiky a židovské kultury. Prvky celoživotního vzdělávání nalézáme i v neevropských kulturách, filosofiích a náboženstvích, obnoveny pak byly v renesanci, humanismu a osvícenství. Určitým vrcholem těchto idejí je dílo J. A. Komenského spojující filosofické představy s didaktikou a pedagogikou, a tím ukázal na možnost realizace těchto představ. (Průcha, 2009)

Jak uvádí Mužík (2004, s. 21): *„ Komenskému nejde jen o rozumovou výchovu člověka, ale i o formování jeho charakteru a kultury jednání, v podstatě o rozvoj celé osobnosti člověka.“* Komenský byl přesvědčen, že každý člověk má být zdokonalován a přiměřeně vzděláván. Podstatným motivačním prvkem je i cílová hodnota poskytovaného vzdělání. Dospělí lidé by se měli vzdělávat a získávat morální kvality a být druhým příkladem. (Mužík, 2004)

Mezi další myslitele rozvíjející ideu celoživotního vzdělávání můžeme zařadit Platona, s jeho dílem Ústava, či Aristotela s jeho Etikou Nikomachovou. V moderní době se otázkou vzdělávání probíhajícím po celý život zabývali např. J. Dewey, E. Yeaxlee, či E. Lindenman. (Šerák, 2009)

Názory těchto autorů lze shrnout takto: Učení je integrální součástí života, a tak je i vzdělávání nikdy nekončícím procesem a musí se na něm podílet celý vzdělávací systém. Vzdělání by mělo být pro jedince prioritou z jeho vlastní vůle a mělo by

vycházet nejen z učební látky a předmětů, ale také ze zájmů, potřeb a zkušeností člověka. Toto se netýká jen povolání, ale také profesního rozvoje. (Průcha, 2009)

Koncept celoživotního vzdělávání začal nabývat reálných obrysů až v poválečné době. Změny v ekonomické a sociální sféře, které se udály na přelomu 50. a 60. let 20. století – rozvoj technologie, globalizace trhu, studená válka, postupující urbanizace – způsobily zvýšenou poptávku po kvalifikované pracovní síle. To vyvolalo tlak na vzdělávací systémy. (Šerák, 2009)

Realizovat se tato koncepce začala až v 60. a 70. letech 20. století a svůj podíl na tom měla i pociťovaná krize školství a nové kvalifikační nároky. (Průcha, 2009) Krok, který učinily vyspělé státy (otevření stávajících formálních školských systémů pro dospělé účastníky), se jevil jako nedostatečný, jelikož školy neprokázaly svoji schopnost připravit jedince na změny v životě. Jako následek pokusů o komplexní řešení problému se některé mezinárodní organizace začaly snažit o překonání tradičního formalizovaného pojetí vzdělávání. (Šerák, 2009)

Od 60. let 20. století se nutnost celoživotního vzdělávání ukazuje v dokumentech mezinárodních organizací a nadnárodních uskupení. Výzva k tomu, aby se školní vzdělávání a vzdělávání dospělých doplňovalo, se objevila v závěrech 2. světové konference UNESCO k otázkám vzdělávání dospělých. Součástí je také výzva k integraci vzdělávání dospělých do existujících státních systémů výchovy a vzdělávání. Do oblasti vzdělávání dospělého jedince nepřivádí pouze možnost studia, které nemohli z nějakých důvodů využít, ale i nutnost změny profese, jež přináší technologický a technický rozvoj. (Mužík, 2004)

UNESCO zveřejnilo koncept celoživotního vzdělávání v rámci *roku výchovy a vzdělávání*. Tento koncept byl poté rozpracován ve zprávě Mezinárodní komise pro rozvoj vzdělávání UNESCO a pojmenován *Learning to be: The world of education today and tomorow* v roce 1972 a vydobyl si popularitu na celém světě. Následovaly další koncepty, např. Rada Evropy vydala koncept *permanentního vzdělávání* a OECD koncept *cyklického vzdělávání*. (Šerák, 2009) Mezi další organizace, které měly vliv na pojetí celoživotního vzdělávání, patří také Světová banka, Mezinárodní organizace

práce a Římský klub[12]. Tyto organizace jsou specifické a mají různá zaměření. UNESCO ve svých materiálech vychází z myšlenky prohlubování demokracie, udržení míru, pokroku, lidskosti a mezinárodní spolupráce. Rada Evropy ve své koncepci vychází z demokracie, rovnosti šancí a celistvého rozvoje člověka. OECD ve své koncepci nabízí možnost se v průběhu života kdykoli vzdělávat a měnit povolání. (Průcha, 2009)

Vlivem hospodářské recese v druhé polovině 70. let 20. století se prioritou stává boj proti nezaměstnanosti a zvýšení ekonomické konkurenceschopnosti, a tím se dostává do popředí zájmu finanční aspekt. Vzdělání tedy začíná být všeobecně chápáno jako součást společenské potřeby – jako jedna z konečných hodnot prosperujícího hospodářství. Se vzděláním je nakládáno jako s důležitou ekonomickou veličinou a rovnocennou formou kapitálu, jako s významnou dlouhodobou investicí podléhající standartní finanční kalkulaci. Celoživotní vzdělávání jako sociální utopismus ustoupil do pozadí. Ovšem vlivem dalších změn probíhajících v 90. letech 20. století se tento názor mění. Ropná krize, rozvoj informačních technologií, další globalizace trhu, rozvoj průmyslu založeného na znalostech a pád komunistického bloku přispěl k návratu k pozapomenutému konceptu, který však získal novou dimenzi – **celoživotní učení.** Myšlenka učení jako kontinuálního procesu, byla zpracována v aktualizovaném pojetí celoživotního učení OECD v roce 1996. Na vrcholu důležitosti byla zpráva Mezinárodní komise pro vzdělávání UNESCO známá jako *Delorsova zpráva*, zdůrazňující proces individuálního učení jako vlastní aktivitu jedince: *Learning: The treasure within*. Tato zpráva předpokládá, že znalosti a dovednosti nelze reálně předat, ale jen zprostředkovat. Vzdělávání by mělo zahrnovat všechny aspekty lidské existence. Vedle UNESCO v roce 1996 přednesla svůj renovovaný koncept celoživotního učení i OECD – *Lifelong learning for all.* (Šerák, 2009) Tato zpráva nabízí koncepci celoživotního učení jako řešení pro otázky týkající se nezaměstnanosti, společenské marginalizace, potíží při přechodu ze školy do pracovního prostředí a dospělého života, a jako podpora přechodu k „učícím se společnostem“. Myšlenka, na které je vystavěno „celoživotní učení pro všechny“, představuje návrh, že všichni by měli být motivováni

[12] mezinárodní nevládní organizace zabývající se analýzou a prognózou významných sociologických, ekonomických, politických, kulturních a ekologických problémů současného vývoje lidské společnosti

a aktivně stimulování po celý život se učit. (Celoživotní učení pro všechny, 1996) V tomto dokumentu na rozdíl od obecnější, humanisticky zaměřené Delorsovy zprávy jsou myšlenky OECD motivovány spíše ekonomicky a zdůrazňují kvalifikační dimenzi vzdělávání. (Šerák, 2009)

Mezi další dokumenty uvedené snahy patří materiál Evropské unie z roku 1993 *Učící se organizace*, anebo dokument ILO *Zaměstnanost v globální ekonomice* (1998). (Mužík, 2004) EU zasáhla do celosvětových diskuzí vyhlášením roku 1996 Evropským rokem celoživotního učení doprovázeným *Bílou knihou o vzdělávání a odborné přípravě*. Vyvrcholením uvedených myšlenek je *Memorandum o celoživotním učení* z roku 2000, které deklaruje i formalizuje tvrzení, že požadované dovednosti a kompetence můžeme získat různými způsoby – formální, neformální a informální cestou, a společnost by měla všechny tyto druhy učení oceňovat a podporovat. (Šerák, 2009)

3.1.2 Celoživotní vzdělávání jako součást celoživotního učení

Pedagogická encyklopedie (2009 str. 29) definuje celoživotní učení takto: *„Celoživotní učení zahrnuje veškeré učební aktivity v průběhu života člověka, které mají za cíl rozvoj znalostí, dovedností a kompetencí a umožňují osobnostní růst a občanské, sociální a profesní uplatnění.“* (Průcha, 2009)

Celoživotní učení znamená zásadní změnu pojetí celého vzdělávání. Veškeré možnosti učení (tradiční vzdělávací instituce v rámci vzdělávacího systému i jiné) tvoří jediný propojený celek umožňující rozmanité četné přechody mezi vzděláváním a zaměstnáním. Dovoluje také získávat stejné kvalifikace a kompetence různými cestami během celého života. (Palán, 2003) Celoživotní učení má několik cílů: podpora osobního rozvoje, využívání mimopracovního času (i období důchodu), posilování demokratických hodnot, kultivace života komunit, udržování sociální soudržnosti, prosazování inovací, produktivity a hospodářského růstu. Tato koncepce v případě jednotlivce zdůrazňuje kreativitu, iniciativu a schopnost reagovat. (Celoživotní učení pro všechny, 1996)

Pedagogická encyklopedie (2009, s. 29) uvádí i definici celoživotního vzdělávání. *„ Celoživotní vzdělávání je plánovaná, cílevědomá a institucionalizovaná aktivita v rámci celoživotního učení, při které se realizuje to, co společnost považuje za důležité.“* V současnosti zavedená preference pojmu učení před pojmem vzdělávání znamená, že odpovědnost za znalosti a kompetence je na každém člověku zvlášť. Tato skutečnost odpovídá požadavkům znalostní společnosti a jejím nárokům na kompetence, jichž jedinec není schopen dosáhnout jen v rámci stávající školské soustavy. Koncepce celoživotního učení a vzdělávání je prioritou dnešní vzdělávací politiky a politiky rozvoje lidských zdrojů. (Průcha, 2009) Člověk se stále musí přizpůsobovat změnám ekonomickým, kulturním, společenským i politickým. Vzdělávání dospělých je tedy chápáno jako celoživotní proces, stejně jako procesy enkulturace, socializace, resocializace a personalizace, je procesem neustálým a permanentním. (Palán, 2003) Celoživotní vzdělávání dává člověku možnost ke vstupu do vzdělávacího procesu v kterémkoliv okamžiku jeho života a je založeno na permanentní kultivaci člověka a jeho rozvoje. Tento koncept je ve své podstatě demokratický, jelikož umožňuje přístup ke vzdělání kterémukoliv jednotlivci. V této souvislosti je celoživotní učení chápáno jako rozvoj lidského potenciálu, který se opírá o soustavné podpůrné procesy stimulující jednotlivce a umožňující získávat veškeré znalosti, dovednosti, hodnoty a porozumění, jež budou potřebovat v průběhu celého života. (Bočková, 2002)

Jak již bylo řečeno, vzdělávání dospělých jako jedna ze složek celoživotního učení zdůrazňuje potřebu připravovat a motivovat jedince k učení po celý život. Součástí této koncepce je i zvyšování kvalifikace a získávání klíčových kompetencí, protože souvisí s uplatněním člověka na složitém trhu práce. (Lidský kapitál a vzdělávací marketing v andragogickém pohledu, 2004) Právě pro složitost trhu práce je nezbytné získávání nových odborností, dovedností a schopností. V současné době je tlak moderní společnosti na jedince velice významný. Zvyšující se nároky na pracovní pozici, globalizace, informačně-technologická a znalostní společnost, jsou důvodem stresujících situací jedince. Současný koncept celoživotního učení preferuje realističtější cíle spojené s programy celoživotního učení zaměřující se na rozvoj lidských zdrojů hlavně ve spojení s potřebami efektivního fungování ekonomiky. Dochází k vyzvednutí významu institucí mimo formální vzdělávací soustavu, organizace vzdělávání získává

podobu různých kombinací vzdělávání v podnicích nebo ve školách a zaměstnání. Strategie hospodářského růstu České republiky poukazuje na základní cíl – stát se konkurenceschopnou a flexibilní ekonomikou, která je založena na znalostech a dovednostech, a která bude poté občanům nabízet dostatek příležitostí k vytváření kvalitního prostředí jak pro osobní, tak pracovní život. (Veteška, a další, 2008)

3.1.3 Základní problémy celoživotního vzdělávání

Jak již bylo uvedeno, mezi témata dnešní doby v rámci Evropské unie patří, v souladu s Lisabonskou strategií, zaměstnatelnost, znalostní společnost, konkurenceschopnost, evropská identita a aktivní občanství. Odpovědnost za osobní rozvoj je na každém jedinci zvlášť. (Beneš In: Veteška, 2009)

Jako základní bariéra celoživotního vzdělávání se ukazuje tradiční postoj ke vzdělávání. Lidé si vzdělávání spojují především se školním vzděláváním dětí a mládeže a vzdělávání dospělých považují za něco mimořádného, spojeného hlavně s kvalifikací. (Bočková, 2002) Pro koncepci znalostní společnosti a celoživotního učení je však změna tradičního cyklu jedince základem, a dělení životních fází je bráno za překonané. Učení a vzdělávání se prostupuje fázemi v průběhu celého života. (Beneš In: Veteška, 2009)

Bočková (2002, s. 15) uvádí, že *„různé společenské vrstvy mají odlišný vztah k celoživotnímu vzdělávání a začleňují se do něho v rozdílné míře.“* Tyto rozdíly v přístupu záleží na věku, pohlaví a dosaženém vzdělání. (Bočková, 2002) Avšak nejen v Evropě je vytváření prostoru pro celoživotní vzdělávání a učení zřejmou prioritou. Jak je patrno z výzkumů, občané Evropské unie, bez ohledu na rozdíly mezi jednotlivými zeměmi, jsou si vědomi nutnosti celoživotního učení. Toto učení neomezují jen na mladší a střední generaci, jsou srozuměni s hodnotou informálního a neformálního učení a uvědomují si zisky plynoucí z učení pro osobní rozvoj, profesní kariéru, společnost i hospodářství. (Beneš In: Veteška, 2009)

Dalším problémem je rozdílná dostupnost celoživotního vzdělávání hlavně pro starší věkové kategorie. Důvodem je především nedostatek volného času, zejména pro

pracovní a rodinné povinnosti této věkové kategorie. Znevýhodněni jsou také lidé, kteří žijí na venkově, nebo jsou nějakým způsobem hendikepovaní. V neposlední řadě je také potřeba se zamyslet nad tím, že přes nespornou nutnost se celoživotně vzdělávat, motivace k sebevzdělávání je u osob různých věkových kategorií rozdílná. Dalším aspektem jsou psychodidaktické charakteristiky vzdělávajících se osob a procesů. (Bočková, 2002)

3.2 Vzdělávání seniorů v ČR v rámci EU

3.2.1 Rozvoj vzdělávání seniorů v ČR

Jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách, psychologická teorie aktivního stárnutí se domnívá, že ve stáří jsou v podstatě zachovány potřeby středního dospělého věku, a to především potřeba být nadále aktivní a užitečný. Dále je třeba připomenout, že možnost individuálního rozvoje osobnosti prostřednictvím učení a vzdělávání po celou dobu života je základním lidským právem. K vyvinutí potřebného společenského tlaku, který vytváří obecný vývojový trend k podpoře vzdělávání seniorů, je třeba souhry několika faktorů:

- zvyšující se zastoupení starších lidí v populaci
- prodlužující se čas lidského života ve stáří
- změna očekávání současných seniorů od života v důchodovém období
- snaha o důstojný a plnohodnotný život ve stáří
- hledání poslání stáří ve společnosti
- sekundárně ekonomické aspekty vzdělávání
- změna jako fenomén současnosti
- demokratizace společnosti a hledání nových modelů ve stáří (Petrková, a další, 2004)

V dnešní době je představa, že vzdělávání a výchova člověka jsou limitovány věkem, dávno překonaná, tento proces je chápán jako celoživotní. Prioritou je vytvoření

takových podmínek a vzdělávacích příležitostí, jež by přiměly každého se vzdělávat a zdokonalovat v průběhu celého života, tedy i v postproduktivním věku. Tyto potřeby starších lidí byly dlouhou dobu ignorovány, byl vytvářen negativní obraz stáří. (Mühlpachr, 2009) Motivy starších občanů ke vzdělávání jsou různé. Od udržení psychické a sociální aktivity, snížení osamocení, sociální integrace, naplňování zájmů, až po udržování soběstačnosti a uskutečnění nesplněných cílů. (Šerák, 2009)

Trend stárnutí populace a s ním spojené demografické změny jsou skutečnosti, na které evropské společenství reaguje, a o možnostech a potřebě dalšího vzdělávání seniorů pojednávají klíčové dokumenty, programy a nařízení. Jak apeluje Határ (Határ In: Veteška, 2009, s. 293), *„edukace představuje jeden z nejefektivnějších nástrojů společnosti, pomocí kterého je možné přispět nejen k ekonomickému růstu, či celkové hospodářské prosperitě státu, ale též k aktivnímu prožívání stáří. Je nejvyšší čas, abychom o vzdělávání ve stáří nejen hovořili a psali širokosáhlé vědecké statě, ale také jej implementovali do reálné praxe.“* K tomuto je však zapotřebí nacházet přesvědčivé argumenty k motivaci seniorů k aktivní účasti na vzdělávání, ale také dosáhnout zájmu investorů k financování projektů. Jednou z příčin, proč je konstruktivně myslící, aktivní senior nedobrovolně na okraji společnosti a pouze pasivně přijímá sociálně-politická opatření, je propagace mládí a fyzické výkonnosti člověka. Je smutné, že stále v naší společnosti dochází k ironizování a zesměšňování starších lidí, kteří se dále vzdělávají. Je důležité si uvědomit, že znalostní společnost je možné budovat jen v biodromálním kontextu, jelikož je tvořena nejen dětmi, mládeží a dospělými v produktivním věku, ale též seniory. (Határ In Veteška 2009)

Ve společnosti začalo docházet k přehodnocování úlohy stárnoucí a staré populace v 60. letech 20. století v souvislosti s vědeckotechnickým rozvojem západních zemí. (Mühlpachr, 2009) Původ organizovaného vzdělávání seniorů lze nalézt ve Francii – zde byla k dispozici první nabídka seniorského studia na vysoké škole a zde má svůj počátek i myšlenka univerzity třetího věku. Vzdělávání seniorů se již dříve věnovaly např. Open university ve Velké Británii, Volkshochschulen v Německu, či lidové akademie, tyto instituce se však tomuto vzdělávání nevěnovaly tak cílevědomě a systematicky. (Šerák, 2009)

Edukační příležitosti pro seniory začaly vnikat spontánně z potřeb společnosti a v 70. letech 20. století tvoří nový fenomén výchovně - vzdělávací praxe. Teoretická analýza a zobecnění této problematiky se rozvíjely jen pozvolna a pod nátlakem praktických potřeb institucí a programů, jež se na praxi v edukaci seniorů zaměřovaly. Je tedy přirozené, že první programy a instituce zabývající se edukací seniorů se rozvíjely z podnětů mimopedagogické sféry. V současné době je v rozvinutých zemích světa téma vzdělávání seniorů nejen respektovanou součástí celoživotního vzdělávání, ale přichází i systémové řešení základních teoretických otázek. Existují tři oblasti vzdělávacích aktivit seniorů - zdravé stárnutí (popularizace gerontologických poznatků), specializované aktivity soustředící se na vzdělávání seniorů v domovských institucích, a konečně objekt zájmu této diplomové práce - typické školské instituce.(Mühlpachr, 2005)

3.2.2 Význam vzdělávání seniorů

V případě vzdělávání v postproduktivním věku vycházíme ze skutečnosti, že se nejedná o získávání vědomostí a dovedností, které jsou předpokladem k výkonu. Jde o rozvíjení schopností, obohacení znalostí a seberealizaci. Potřeba se učit je u seniorů ovlivněna větším důrazem na vnitřní smysl činností. Volný čas, kterého má senior nadbytek, má rozvojetvorný potenciál. Nemusí být jen zdrojem klidu a odpočinku, ale může sloužit k utváření této fáze života, k aktivnímu řešení úkolů. (Petřková, a další, 2004) Vzdělávání může přispět i ke zvládání vývojových úkolů v průběhu celého života a pomáhá k úspěšnému přechodu a adaptaci v pozdějších stádiích. Vzdělávání ve stáří je podmínkou pro pochopení života ve stále se měnícím světě a jeho prostřednictvím skýtá seniorům možnost zvolit si, jakým způsobem uspořádají vlastní život a jak být spokojenější a psychicky vyrovnanější. (Mühlpachr, 2009)

Petřková (Petřková, a další, 2004) popisuje dvě základní hlediska dělení funkcí vzdělávání seniorů - podle **primárního cíle výchovy** a vzdělání, a podle **specifického zaměření**.

Dle primární orientace na rozvoj některé z osobnostních stránek seniora dělíme funkce vzdělávání seniorů takto:

- vzdělávací
- kulturně kultivační
- sociálně psychologické

Vzdělávací funkce je zaměřena zisk poznatků, informací a dovedností. Rozvoji osobnosti člověka v oblasti volnočasových aktivit (prostřednictvím umění, kultury, koníčků apod.) slouží funkce kulturně motivační a sociálně psychologická funkce se zaobírá udržením přiměřené kvality života v oblasti sociálních vztahů a psychického rozvoje. Podle specifického zaměření má vzdělávání seniorů tyto funkce:

- preventivní
- anticipační
- rehabilitační
- adaptační
- posilovací
- komunikační
- kompenzační
- aktivizační
- relaxační
- funkce mezigeneračního porozumění

Preventivní funkce pozitivně ovlivňuje průběh stárnutí a kvalitu života ve stáří, jsou-li tato opatření prováděna s předstihem, anticipační funkce pomáhá k pozitivní připravenosti na změny v životním stylu jedince a rehabilitační je spjata s udržováním fyzických a psychických sil. Adaptační funkce se stará o rovnováhu mezi organismem člověka a prostředím, ve kterém žije, posilovací funkce podporuje aktivity seniorů a kultivuje jejich zájmy a potřeby a díky komunikační funkci zůstávají senioři v kontaktu s okolím. Kompenzační funkce vzdělávání seniorů znamená, že nahrazuje eventuální úbytek sociálních kontaktů, ztrátu profesní role a nedostatek možností studovat v dřívějším životě. Aktivizační funkce - začlenění do společnosti, relaxační funkce - kultivované trávení volného času, a v neposlední řadě se vzdělávání seniorů

podílí na prohloubení mezigeneračního porozumění a na prevenci napětí mezi generacemi. (Petřková, a další, 2004)

Tento cílevědomý proces má své poslání. Ve vztahu k seniorovi jako jednotlivci vzdělávací aktivity mohou uspokojovat zájmové a vzdělávací potřeby. Jsou také jednou z možností jak navozovat, podněcovat a udržovat vývoj člověka v seniorském věku a slouží jako prostředek usměrňování změn jednotlivce. Vzdělávání seniorů také podporuje svobodnou volbu seniora v životě, je zdrojem pocitu životního optimismu a obohacení života ve stáří.

Ve vztahu ke společnosti prezentuje vzdělávání seniorů jednu z možností společenské podpory života ve stáří, přispívá k zlepšení společenské atmosféry a pohledu společnosti na stáří. Vzdělávání seniorů je také součástí pozitivního vnímání modelu plnohodnotného životního stylu ve stáří a vylepšení tohoto modelu v každém období života jedince. Je také integrující složkou mezigeneračního pochopení, mezigenerační solidarity, součást sociálních projektů, které se týkají stáří a v neposlední řadě je vzdělávání seniorů postoj úcty k životu. (Bočková, 2002)

3.2.3 Gerontagogika - vzdělávání ke stáří a ve stáří

Gerontagogika je definována jako hraniční vědní disciplína na rozhraní andragogiky jako vědy o výchově a vzdělávání dospělých a gerontologie jako vědy o stáří a stárnutí. Terminologie názvu této disciplíny není snadná. Bývá označována za gerontopedagogiku (E. Livečka), dále bývá používán termín geragogika (Švec, Čornaničová) a česká andragogická škola (Beneš, Petřková) užívá termín gerontagogika. Všechny uvedené možnosti však mají společný základ - řecké geront- a agógé - vedení. Dle Petřkové a Čornaničové (2004, s. 19) je předmětem gerontagogiky *„studium a systemizace poznatků týkajících se široce chápané edukace (tj. výchovy a vzdělávání) ve vztahu k seniorskému věku člověka.“* Co se týče generačně-cílové orientace edukačních aktivit předmět gerontagogiky zahrnuje vlastní seniorskou edukaci, preseniorskou edukaci a proseniorskou edukaci. (Petřková, a další, 2004)

Gerontagogika může mít různé podoby. Patří sem zejména výchova metodiků pro problematiku volnočasových aktivit seniorů a jejich seberealizaci, ale také pro aktivaci a aktivizaci geriatrických pacientů a klientů v dlouhodobé ústavní péči. Dále se týká výchovy terapeutů pro práci se zvláště handicapovanými geriatrickými pacienty. Gerontologika je také větví andragogiky, která se zabývá nikoliv profesním vzděláváním, ale osobnostním rozvojem seniorů. Zájem seniorů o vzdělávání je velký, je však třeba dosáhnout stavu, kdy seniorské programy budou charakteristické metodikou vzdělávání, nikoliv věkem posluchačů. (Mühlpachr, a další, 2001)

Vznik a rozvoj tohoto oboru souvisel hlavně s potřebou společnosti hledat odpovědi na požadavky specifické oblasti edukační praxe. První etapa rozvoje je charakteristická především relativně úzkým konkrétním záběrem a to se samozřejmě odráží i v dílčích poznatcích v teoretické oblasti. Pohled na gerontagogiku s hlediska zařazení do systému se rozvíjel postupně a pomalu, bylo nezbytné nejprve shromáždit řadu gerontagogických poznatků. Senioři jako cílová skupina gerontagogiky jsou zároveň dospělými, je tedy logické, že gerontagogika je andragogická disciplína. Tato mladá disciplína patří z hlediska systémového zařazení do skupiny věd o člověku a společnosti, v užším zařazení je součástí věd o výchově. V rámci tohoto zařazení využívá gerontagogika metodologického a terminologického aparátu teorie celoživotního vzdělávání, didaktiky a andragogiky. Poznatky o procesech stárnutí poskytuje gerontagogice gerontologie, a také další vědní disciplíny, zejména filozofie, psychologie, sociologie, politologie, demografie, etika a další vědy o člověku.

Gerontagogika má mnoho funkcí, mezi nejdůležitější jsou řazeny:

- **kognitivní funkce**: znalost zákonů ovlivňujících seniorské období života člověka
- **kulturní a edukační funkce**: kulturace účastníků, udržení vysoké intelektuální a etické úrovně společnosti
- **společensko-informační funkce**: využívání prostředků k redukci mezigeneračních konfliktů
- **aktivizačně-stimulační funkce**: podpora pozitivních rozhodnutí ve prospěch společnosti, orientace seniorů v možnostech udržení kvality života ve stáří

- **prognostická funkce**: formulace hypotéz o dalším možném vývoji edukace na základě analýzy gerontagogických jevů (Petřková, a další, 2004)

3.2.4 Formy vzdělávání seniorů

Senioři jsou sociální skupinou, která je na jedné straně homogenizována, na druhé straně diferencována. Homogenizovaná z toho důvodu, že většina jejích členů není v pracovním procesu a diferencovanost určují vlastnosti jako dosažená úroveň vzdělání, sociální zařazení, původní profese, finanční možnosti, či celoživotní zkušenosti. Spolu s různými podmínkami pro učení je zjevné, že musíme hledat specifické vzdělávací formy rozmanitého charakteru. (Mühlpachr, a další, 2001)

Univerzity třetího věku (U3V)

Klasickými rolemi vrcholných vzdělávacích institucí byly již od středověku výchova profesních odborníků a vědecký výzkum. Přibližně v polovině 20. století k těmto úkolům přibyl třetí úkol - služba veřejnosti. Tu lze chápat jako různé činnosti. Ať se jednalo o snahu o zlepšení kulturní, morální a etické úrovně společnosti, či zvýšení obecné vzdělanosti a aplikaci moderních technologií. Vliv univerzit již nebyl zaměřen pouze na mladé lidi, ale pojímal mnohem více věkových kategorií. A tak jednou z možností výše zmíněných činností byly i různé seniorské vzdělávací aktivity. (Vavřín in Adamec a další, 2011)

Univerzity třetího věku jsou nejznámějšími vzdělávacími příležitostmi pro seniory u nás i v Evropě. U3V se jako vzdělávací instituce od počátku vzniku věnovaly zájmovému vzdělávání pro specifickou věkovou skupinu - seniory. Počátky působení první Univerzity třetího věku v Toulouse v roce 1973 se těšily pozornosti masmédií, a tak měl zakladatel a profesor práva Pierre Vellas dostatek prostoru prezentovat svoji myšlenku. (Petřková, a další, 2004) Program této neobvyklé univerzity byl stanoven takovým způsobem, aby byl v souladu s medicínskými, sociokulturními a sociálními elementy, které jsou velice důležité pro uchování aktivity stárnoucích a starých lidí.

Přestože byl studijní program zpočátku tvořen pouze systémem výběrových přednášek pro určitou skupinu posluchačů, později byl upraven k možnosti získání úplného vysokoškolského vzdělání včetně příslušného diplomu. (Haškovcová, 2010) Cíle seniorského vzdělávání Vellas spatřoval především v kontinuálním vzdělávání jako příspěvku ke zlepšení veřejného zdraví a v průběžné výchově a vzdělávání pracovníků služeb zabývajících se seniory v různých oblastech (zdravotnictví, sociální, hospodářská, právní a psychologická sféra). Profesor Vellas byl inspirován k výuce specificky zaměřené na seniory speciálním prázdninovým kurzem zaměřeným na tuto věkovou skupinu. Vellas poukazoval zejména na velký potenciál třetího věku a schopnost vzdělání tento potenciál využít. (Adamec, a další, 2011) Mühlpacher (2001) uvádí jako prvotní cíle univerzit třetího věku seznámení starších občanů s vědeckými poznatky, prohloubení jejich sebepoznání a pomoci získat seniorům nadhled, a tím ulehčit přizpůsobování se stále se měnícímu prostředí. Prvním U3V dalo vzniknout období studentských nepokojů ve Francii v 60. letech 20. století. Ty nabízely vzdělání nejenom posluchačům, ale i poskytovaly akademickou aktivitu penzionovaným, nebo z vedoucích míst přeřazeným starším vysokoškolským učitelům. U3V se rychle začaly šířit i do dalších zemí Evropy i mimo kontinent. Ve střední Evropě se toto hnutí ujalo nejprve v Polsku v roce 1975. (Mühlpachr, 2005) Na americkém kontinentu trvalo zavedení tohoto druhu univerzity déle z důvodu odlišného systému vzdělávání, i velkých vzdáleností zájemců od měst s těmito vzdělávacími příležitostmi. (Haškovcová, 2010) V České republice byla první Univerzita třetího věku založena v Olomouci v roce 1986 a o rok déle byla založena U3V na 1. lékařské fakultě v Praze. (Mühlpachr, a další, 2001) Byla založena zásluhou děkana - geriatra - Vladimíra Pacovského, který byl přesvědčen o jejím smyslu (byl v té době odborníkem pro obor gerontologie a geriatrie tehdejší ČSFR, měl tedy možnost tuto ideu prosadit). Během prvního roku získávali organizátoři i přednášející důležité zkušenosti, podle kterých byly rozhodnuty skutečnosti, jako například, že studium bude čtyřsemestrální, bez nutnosti návaznosti. (Haškovcová, 2010)

Tyto instituce jsou specifickou součástí celoživotního vzdělávání, jejichž základní charakteristikou je poskytování vysokoškolského vzdělání - vzdělání na nejvyšší možné úrovni. Vzdělávání na U3V má charakter osobnostního rozvoje a nezakládá nárok na profesní uplatnění. (Mühlpachr, a další, 2001) V prvním desetileté

své existence zaznamenaly univerzity třetího věku exponenciální růst a rok 1993 byl vyhlášen Rokem univerzit třetího věku v Evropě. Dnes jsou U3V považovány za samozřejmé a rozvíjejí stále pestřejší nabídky studijních programů. (Haškovcová, 2010)

Všechny tyto instituce charakterizuje spíše společná primární myšlenka, než jednotnost institucionalizace. U3V mohou fungovat jako samotné složky univerzity, nebo se mohou rozvíjet ve spolupráci mezi vysokými školami a zařízeními pečujícími o seniory. Popřípadě mohou mít status společenských institucí, nezávislých institucí, či občanských sdružení. Výhodou U3V působících v rámci vysokých škol je možnost využívat pro svoji činnost potenciál, jež konkrétní vysoká škola má. Ať už jde o intelektuální, lidský, či administrativní potenciál. Způsoby hodnocení posluchačů určuje každá instituce zvlášť. (Petřková, a další, 2004)

Na U3V má možnost studovat občan, který dovršil určitý věk, výjimkou jsou invalidní důchodci. Nároky na dosažené vzdělání posluchačů se různí. Někde je podmínkou ukončení středoškolského vzdělání maturitou, jinde je jediným požadavkem ochota a schopnost vyhovět nárokům studia. (Bočková, 2002) Je samozřejmé, že každý senior není studijní typ a tento způsob trávení volného času mu není blízký, jelikož jak již víme, seniorská populace je vysoce heterogenní. Nicméně instituce jako je univerzita třetího věku má být chápána jako šance k naplnění potřeb nezanedbatelné části stárnoucí populace. Jak uvádí Haškovcová (2010), je dokázáno, že studující senioři, kteří žijí aktivně, se méně zajímají o své vlastní starosti, lépe překonávají problémy a méně navštěvují své lékaře. Analogií s rozhovorem s lékařem - společensky uznávanou autoritou, totiž může být právě přednášející v univerzitní posluchárně. (Haškovcová, 2010)

Akademie třetího věku (ATV)

Vzdělávání seniorů má v České republice mnohem delší historii, než zmíněné univerzity třetího věku. Patří sem činnosti Klubu aktivního stáří (KLAS), či vzdělávání seniorské populace v rámci Československého červeného kříže. Ten zřizoval akademie třetího věku, které velmi často spolupracovaly s univerzitami a vysokými školami. (Adamec, a další, 2011) ATV vznikaly v 80. letech 20. století v Československu

v závislosti na usnesení Světového shromáždění o stárnutí v roce 1982 ve Vídni. (Petřková, a další, 2004) První česká akademie třetího věku byla založena v roce 1983 v Přerově, zakladatelem byl Červený kříž, jehož prostřednictvím se organizované vzdělávání seniorů rychle rozšířilo - do tří let existovalo téměř dvacet ATV.[13] (Adamec, a další, 2011)

ATV prošly velkými změnami a jejich vzdělávací programy mají velkou perspektivu, jsou vzdělávací příležitostí pro každé město. Tato instituce je považována za středně náročnou, relativně pevně uspořádanou formu zájmových vzdělávacích aktivit pro seniory. Obsah vzdělávacích programů závisí na konkrétní ATV a má několik základních směrů (medicínsko-gerontologický směr, občansko-sociální vzdělávání, příprava na starší věk, hobby-aktivity, či cykly jako kultura, historie, literatura, umění, ekologie, atd.). (Čornaničová In: Petřková, 2004) Studium se uskutečňuje prostřednictvím přednášek, seminářů, diskuzí a různých doprovodných programů. Studenti neskládají žádné atestace na začátku studia, ani v jeho průběhu a jejich studium je ukončeno potvrzením o absolvování kurzu vydaném na základě prezence. (Šerák, 2009)

Akademie třetího věku se od univerzit třetího věku liší tím, že zatímco ATV seniorům zpříjemňuje život a kultivuje volný čas, U3V pobízejí účastníky k vysoké aktivitě a angažovanosti. Nelze ale považovat ATV za méněcenné, jelikož každá z forem je jiná a vyhovuje někomu jinému, rozhodující je prospěch, který senior ze studia čerpá. (Haškovcová, 2010)

Mezi další vzdělávací příležitosti pro seniory patří také univerzity volného času (UVČ), fungující zpravidla pod záštitou kulturních domů, knihoven, nebo domů důchodců. V České republice byla první a největší UVČ založena v roce 1993 v rámci Evropského roku seniorů. Studium na UVČ je otevřené všem zájemcům a jde o systematické zájmové vzdělávání v oborech, které jsou zajímavé, a člověk je neměl možnost vystudovat profesně. (Šerák, 2009) Dále je možné zmínit ojedinělou formu vzdělávání ve Frýdku-Místku, tzv. Seniorgymnázium poskytující seniorům nové

[13] Československý červený kříž přispěl významným způsobem i k zakládání univerzit třetího věku, měl na starosti stránku organizační - odbornou stránku zajišťovala univerzita. V pozdějších letech došlo k osamostatnění univerzit a jejich organizační záležitosti si řešily samy. (Adamec, a další, 2011)

informace z různých oblastí vědy, kultury a umění ve čtvrtletních vzdělávacích programech. (Čornaničová In: Petřková, 2004)

3.2.5 Významné organizace pro vzdělávání seniorů

K nejvýznamnějším organizacím patří European Federation for the Welfare of the Elderly - **EURAG.** Tato organizace vznikla v roce 1962 jako politicky a nábožensky neutrální a jejími úkoly jsou:

- podpora zachování lidské důstojnosti a individuality ve stáří
- udržení životního stylu seniorů a uchování přiměřené kvality života
- podpora pocitu vlastní hodnoty a ochoty zapojit se do sociálních programů a do společenského života

Mezi činnosti této instituce patří také organizace mezinárodních odborných aktivit k interdisciplinárním otázkám života seniorů a zastupování seniorů v mezinárodních organizacích. (Petřková, a další, 2004)

K organizacím zaměřeným na edukační aktivity patří Association Internationale des Universités du Troisieme Age - **AIUTA** a Europen federation of Older Students at the Universities - **EFOS**. AIUTA, Asociace univerzit třetího věku byla založena v roce 1977 s těmito cíli:

- podpora zakládání a růstu U3V
- podpora spolupráce regionů
- navazování a udržování kulturních a vědeckých kontaktů mezi členy
- koordinace činnosti mezi členy (vzdělávání, studium, výzkum) (Petřková, a další, 2004)

Dokumenty monitorující činnost seniorského vzdělávání vznikají právě na půdě mezinárodní asociace AIUTA. Prezidentem této asociace byl v roce 2011 zvolen Francois Vellas - syn Pierra Vellase, zakladatele hnutí U3V. AIUTA také pořádá každoročně hojně navštěvované mezinárodní konference. (Adamec, a další, 2011)

EFOS je Evropské sdružení starších studentů na univerzitách a klade si tyto cíle:

- podpora studia seniorů společně s mladšími studenty
- možnost přístupu ke vzdělání na vysokých školách i účastníkům s chybějícími předpoklady tím, že absolvují úvodní kurz, či zkoušku
- zvýšení významu starších lidí a zlepšení kvality života prostřednictvím účasti na diskuzích k problematice stáří v evropském prostoru
- uplatnění znalostí a schopností získaných studiem ve prospěch společnosti (Petřková, a další, 2004)

Národní organizace sdružující univerzity třetího věku je **TAT** - The Third Age Trust, sídlící ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska. V roce 2011 registrovala přes 800 organizací U3V s více než 270 000 studenty. Tato aktivita má charakter charitativní činnosti a financována je z příspěvků členů a dotací. Řada jejích členů je zahraničních. (Adamec, a další, 2011)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 PRŮZKUM V OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

V rámci sledování motivace seniorů a jejich spokojenosti s nabídkou vzdělávacích programů byl realizován průzkum na Univerzitě třetího věku v Plzni.

4.1 Univerzita třetího věku na Západočeské univerzitě v Plzni

Univerzita třetího věku (dále jen U3V) na Západočeské univerzitě v Plzni (dále jen ZČU) zahájila svoji činnost v roce 1992 a členem Asociace U3V ČR se stala v roce 1996. Vznik této U3V byl projevem postupného obnovování nejcennějších znaků občanské společnosti, mezi které patří zejména svobodná možnost vzdělávání a organizace zájmové činnosti. Dalším motivem bylo především otevírání univerzity veřejnosti jako následek odložené poptávky po sebevzdělávání a seberealizaci. Studium na U3V ZČU není na rozdíl od jiných U3V omezeno věkem zájemců ani předchozím dosaženým vzděláním. Jako podpora mezigenerační soudržnosti je ve výjimečných případech povolen přístup i osobám, které nedosáhly důchodového věku. Výuku na U3V ZČU zajišťují akademičtí pracovníci plzeňské univerzity a jejich odborní externí spolupracovníci, dále pak studenti doktorandského studia z jednotlivých kateder. (Adamec, a další, 2011)

Jak již bylo zmíněno, U3V ZČU zahájila činnost v akademickém roce 1991/1992 a organizátorem byla Pedagogická fakulta ZČU. Celouniverzitní institucí je U3V od akademického roku 1996/1997 a jejím organizátorem je Ústav celoživotního vzdělávání ZČU. V akademickém roce 1992/1993 – 1994/1995 byly přednášky smíšené - cykly přednášek z různých oborů. Roku 1995 bylo zahájeno monotematické semestrální studium pedagogiky, literatury a psychologie. Studijní obory (historie, dějiny umění, filozofie, psychologie, svět počítačů, exaktní vědy) a studijní předměty byly zavedeny od akademického roku 1996/1997. Studium na U3V je od roku 1996 tříleté (šesti-semestrové) s možností pokračování bez omezení. [14]

[14] Ústav celoživotního vzdělávání: Univerzita třetího věku. Západočeská univerzita v Plzni [online]. 2011 [cit. 2013-01-28]. Dostupné z: http://ucv.zcu.cz/kurzy.php?id=4

Přednášky probíhají jedenkrát za čtrnáct dní po dvou vyučovacích hodinách a jsou do nich zařazovány praktické činnosti (informační technologie, exkurze). Znalosti posluchačů jsou prověřovány písemnými pracemi na konci semestru. Spolu se splněním 60% docházky v semestru je úspěšné zvládnutí písemné práce podmínkou k úspěšnému zakončení semestru a získání zápočtu. Absolventem se stává posluchač, který absolvoval výuku v rozsahu minimálně šesti předmětů, z nichž minimálně čtyři absolvoval v rámci jednoho studijního oboru. Úspěšní absolventi jsou po skončení příslušného akademického roku pozváni na absolutorium (promoce). Tímto okamžikem se nasbírané zápočty škrtají a student začíná nanovo. Pro účastníky, kteří nechtějí chodit pravidelně a nechtějí psát závěrečné práce, promoce neplatí. Zápisné na U3V ZČU je rozdílné v závislosti na orientaci oboru. U3V v Plzni má i další odloučená pracoviště - v Chebu a v Aši. (Adamec, a další, 2011)

4.2 Vymezení výzkumného cíle

Cílem výzkumného šetření mé diplomové práce je zjistit, jak jsou senioři spokojeni se stávající nabídkou vzdělávacích programů na U3V v Plzni a jaká je jejich motivace ke vzdělávání. Zajímá mě, jaká skupina lidí využívá možností vzdělávání na U3V v Plzni.

4.3 Formulace výzkumného problému

V dnešní době, kdy je význam vzdělávání v postproduktivním věku nepopiratelný, jsem na základě poznatků teoretického základu stanovila následující výzkumný problém: **Jsou senioři navštěvující U3V v Plzni spokojeni se stávající nabídkou vzdělávacích kurzů? Jaká je motivace seniorů ke studiu na U3V v Plzni?** Dalším výzkumným problémem je popis vzorku respondentů, zajímalo mě: **Jaká skupina lidí využívá možnosti studia na U3V v Plzni?** Tento výzkumný problém je pouze informativní.

4.3.1 Stanovené hypotézy

H1: Senioři využívající možnosti studia na U3V v Plzni jsou spokojeni se stávající nabídkou vzdělávacích programů.

Kritérium pro potvrzení hypotézy H1: Více než 50 % respondentů odpoví na otázku č. 10 kladně.

H2: Hlavní motivací seniorů ke studiu na U3V je potřeba seniorů získávat nové informace.

Kritérium pro potvrzení hypotézy H2: Více než 50 % respondentů zvolí v otázce č. 9 odpověď, že od účasti na vzdělávání očekává získání nových informací.

4.4 Metodologie výzkumu

Pro sběr dat k výzkumnému šetření jsem zvolila techniku strukturovaného dotazníku. Ten jsem sestavila na základě prostudování dostupných pramenů a literatury. Dotazník je zaměřen na hlavní výzkumný problém a vede k cíli výzkumu. Otázky jsem formulovala tak, aby byly jasné, výstižné a dalo se na ně bez obtíží odpovědět. Anonymní průběh použití dotazníkové techniky jsem zvolila ve snaze o co nejobjektivnější odpovědi. Dotazník obsahuje celkem 11 otázek, z nichž 9 je uzavřených s možností jedné odpovědi a 2 otázky otevřené, které respondenta neomezují v jeho odpovědi.

Jak již bylo zmíněno výše, šetření jsem provedla na U3V v Plzni. Jeho realizace byla provedena na základě informací a doporučení odpovědné osoby, kterou je Bc. Magdalena Edlová Dis. - tajemnice U3V ústavu, referentka celoživotního vzdělání a členka rady celoživotního vzdělávání. Dotazníky jsem rozdala na první přednášce letního semestru studijního programu Geografie - Vybrané regiony světa 15. ledna 2013. Každému posluchači jsem osobně vysvětlila důvod své přítomnosti, objasnila náležitosti dotazníku a požádala jej o jeho vyplnění. Posluchači byli velice ochotní, pouze tři z celkového počtu žádost o vyplnění odmítli. Vyplněné dotazníky jsem si od respondentů vybrala osobně, což zajistilo poměrně vysokou návratnost.

Výhodou mé osobní přítomnosti při sběru dat byla možnost bezprostředně reagovat na dotazy respondentů k vyplnění dotazníku a vysvětlovat nejasnosti. Celkem jsem rozdala 67 dotazníků a vybrala jsem jich zpět 59, návratnost tedy činila 88 %. Po vyřazení nevhodných dotazníků jsem jich k vyhodnocení použila celkem 52. Jako nevhodné jsem označila dotazníky vyplněné neúplně.

4.5 Charakteristika vzorku respondentů

Respondenty k výzkumnému šetření této diplomové práce byli posluchači U3V v Plzni navštěvující vzdělávací program Geografie - Vybrané regiony světa I v akademickém roce 2012/2013.

4.6 Analýza zjištěných údajů a jejich interpretace

Celkem bylo distribuováno 67 dotazníků, návratnost činila 59 dotazníků, tj. 88,06 %. Pro neúplnost bylo vyřazeno 7 dotazníků, tj. 10,45 %. K samotnému statistickému vyhodnocení bylo použito 52 dotazníků, což je 77,61 % z celkového počtu. Každá otázka je zpracována samostatně a získané údaje jsou zpracovány ve statistických tabulkách s absolutní a relativní četností a graficky vyjádřeny. Tyto grafy jsou doplněny komentáři.

Otázka č. 1 Vaše pohlaví?

Tabulka 1: Pohlaví respondentů

Pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost
muž	7	13 %
žena	45	87 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf 1: Pohlaví respondentů

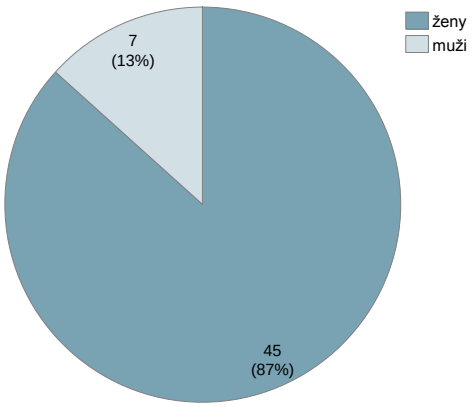

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Z grafu vyplývá, že ve vzorku respondentů převažují ženy. Průzkumu se jich zúčastnilo 87 %, mužů pouze 13 %. Toto zjištění je pro mě zarážející, očekávala jsem na přednášce týkající se geografie větší zastoupení seniorů mužského pohlaví.

Otázka č. 2 Nejvyšší ukončené vzdělání?

Tabulka 2: Nejvyšší ukončené vzdělání respondentů

Stupeň vzdělání	Absolutní četnost	Relativní četnost
ZŠ	1	2 %
SŠ	34	65 %
VŠ	15	29 %
VOŠ	2	4 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf 2: Nejvyšší ukončené vzdělání respondentů

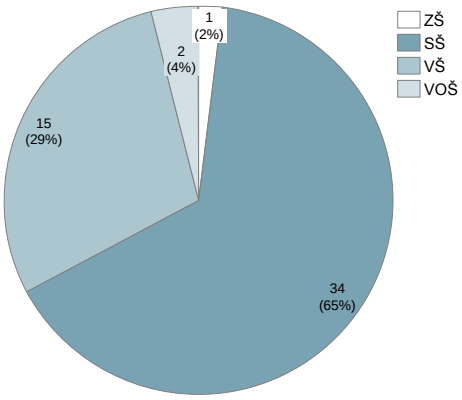

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf ukazuje, že nejpočetnější skupinou osob účastnících se průzkumu byli senioři se středoškolským vzděláním - 65 %, dále senioři s vysokoškolským vzděláním - 29 %, 4 % respondentů mělo vyšší odborné vzdělání a pouze 2% základní vzdělání.

Otázka č. 3 Jste v pracovním procesu?

Tabulka 3: Jste v pracovním procesu?

Pracovní poměr	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano, na plný úvazek	6	12 %
Ano, na částečný úvazek	5	10 %
Nepracuji	36	69 %
Pracuji příležitostně	5	10 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf 3: Jste v pracovním procesu?

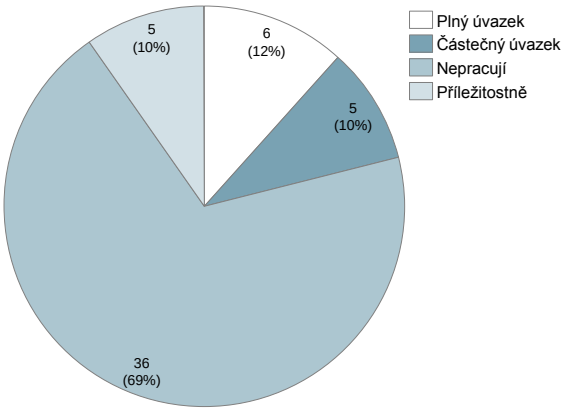

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf znázorňuje výsledky analýzy odpovědí na otázku č. 3, kdy mě zajímalo, zda jsou senioři navštěvující kurzy U3V stále v pracovním procesu. Ukázalo se, že většina - 69 % respondentů nepracuje, na plný úvazek pracuje 12 % seniorů a na částečný úvazek pracuje 10 % respondentů. 10 % účastníků průzkumu pracuje příležitostně.

Otázka č. 4 Místo Vašeho bydliště?

Tabulka 4: Místo bydliště respondentů

Místo bydliště	Absolutní četnost	Relativní četnost
Vesnice	2	4 %
Město do 10 tis. obyvatel	7	13 %
Město do 100 tis. obyvatel	4	8 %
Město nad 100 tis. obyvatel	39	75 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf 4: Místo bydliště respondentů

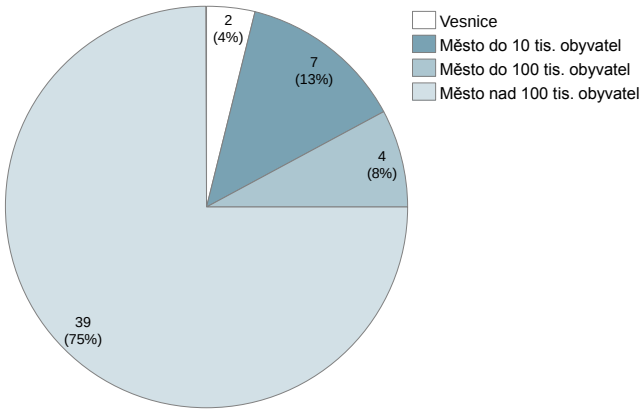

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Tento graf znázorňuje analýzu odpovědí na otázku týkající se bydliště respondentů. Vyplynulo, že nejvíce seniorů bydlí ve městě nad 100 tis. obyvatel, a to 75 %, ve městě do 100 tis. obyvatel 8 %, ve městě do 10 tis. obyvatel bydlí 13 % respondentů a na vesnici žijí 4 %.

Otázka č. 5 Jaký je Váš rodinný stav?

Tabulka 5: Rodinný stav respondentů

Rodinný stav	Absolutní četnost	Relativní četnost
Svobodný(á)	2	4 %
Rozvedený(á)	7	13 %
Ženatý/vdaná	20	38 %
Ovdovělý	23	44 %
S druhem/žkou	0	0 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf 5: Rodinný stav respondentů

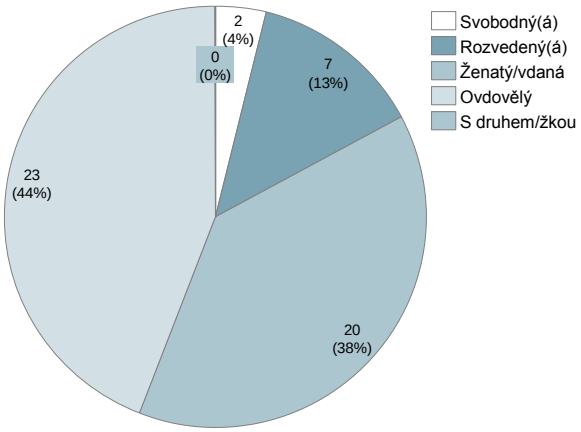

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Tento graf popisuje, v jakém rodinném stavu jsou senioři, kteří se zúčastnili průzkumu. Největší skupinou jsou ovdovělí respondenti - 44 %. V manželském svazku je 38 % respondentů, 13 % účastníků je rozvedeno a 4 % jsou svobodní.

Otázka č. 6 Zajímáte se o nové oblasti vědění ve světě?

Tabulka 6: Zájem respondentů o nové oblasti vědění ve světě

Zájem o vědu	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	50	96 %
Ne	2	4 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf 6: Zájem o nové oblasti vědění ve světě

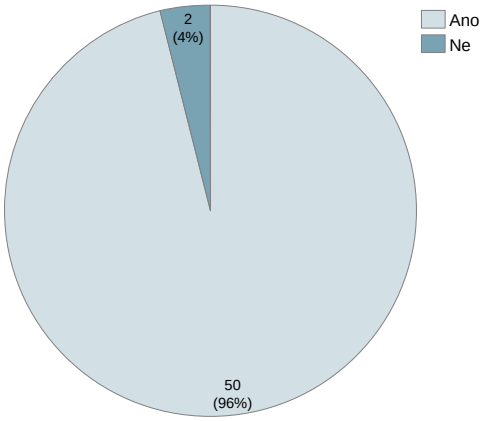

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

V otázce č. 6 jsem se ptala respondentů, zda se zajímají o nové oblasti vědění ve světě. Zajímalo mě, zda jsou respondenti ve svém osobním životě zvídaví a vyhledávají aktivně nové informace. Výsledek je potěšující, odpověď „ano“ zvolilo 96 % respondentů, 4 % zvolila odpověď „ne“.

Otázka č. 7 Zajímáte se o kulturní život ve společnosti?

Tabulka 7: Zájem respondentů o kulturní život ve společnosti

Zájem o kulturní život	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	52	100 %
Ne	0	0 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf 7: Zájem respondentů o kulturní život ve společnosti

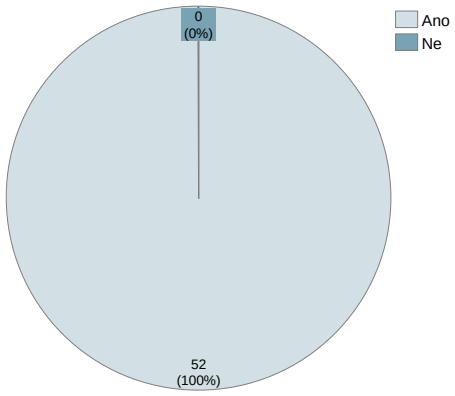

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Tento graf znázorňuje odpovědi na otázku, která stejně jako otázka předchozí zjišťuje, zda senioři žijí aktivně a zajímají se o život kolem sebe. O kulturní život ve společnosti se zajímá celý vzorek respondentů.

Otázka č. 8 Ovlivnilo Vaše povolání v produktivním věku volbu vzdělávacího kurzu na U3V?

Tabulka 8: Vliv povolání v produktivním věku volbu vzdělávacího kurzu na U3V

Vliv	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	28	54 %
Ne	24	46 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf 8: Vliv povolání v produktivním věku volbu vzdělávacího kurzu na U3V

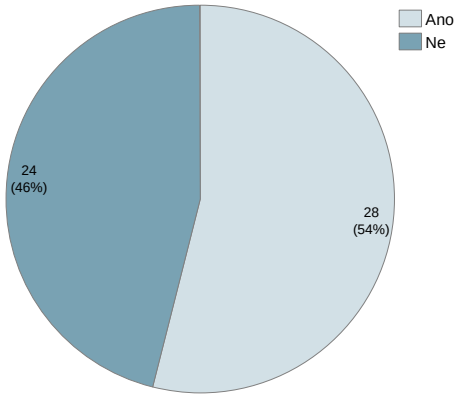

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

V otázce č. 8 mě zajímalo, zda měl u respondentů na volbu vzdělávacího programu vliv druh povolání v produktivním věku. Jak je z grafu patrné, 54 % respondentů jejich předchozí zaměstnání ve výběru kurzu neovlivnilo, naopak ovlivněno předchozím povoláním bylo 46 % respondentů.

Otázka č. 9 Jaká jsou Vaše další očekávání (kromě potřeby dalšího vzdělávání) od účasti na vzdělávacím programu U3V?

Tabulka 9: Očekávání od účasti na vzdělávacím programu U3V

Očekávání od účasti	Absolutní četnost	Relativní četnost
získání nových informací	47	53 %
sociální kontakt	13	15 %
využití volného času	20	22 %
nalezení smyslu života	8	9 %
jiné …	1	1 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf 9: Očekávání od účasti na vzdělávacím programu U3V

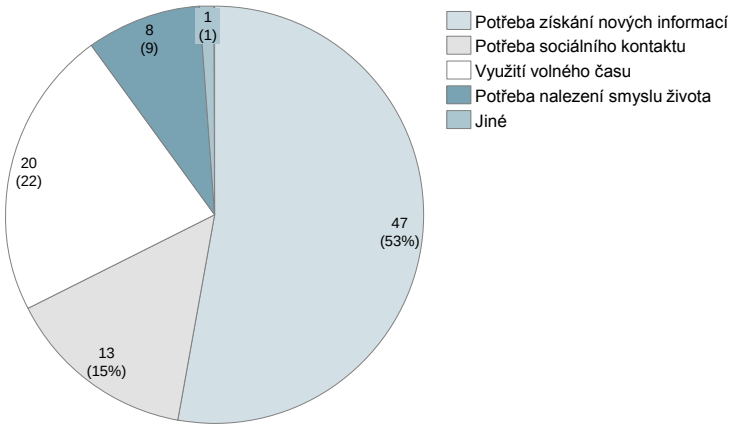

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Nejvíce respondentů - 53 % od účasti na vzdělávacím programu očekává získání nových informací. Jako využití volného času vnímá účast 22 % respondentů, pro 15 % účastníků je prioritou sociální kontakt. 9% respondentů zvolilo odpověď „nalezení smyslu života“ a pouze jedna respondentka zvolila jinou než navrhovanou možnost - *„udržení mozkové aktivity“*.

Otázka č. 10 Jste spokojen(a) se stávající nabídkou vzdělávacích programů zde na U3V?

Tabulka 10: Spokojenost se stávající nabídkou vzdělávacích programů na U3V

Spokojenost s nabídkou	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	39	75 %
Ne	13	25 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf 10: Spokojenost se stávající nabídkou vzdělávacích programů na U3V

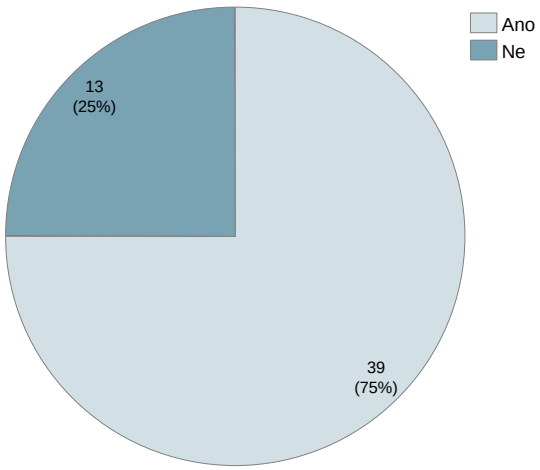

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf ukazuje výsledky odpovědí na otázku č. 10, která řeší spokojenost respondentů se stávající nabídkou vzdělávacích programů na U3V v Plzni. Z grafu lze vyčíst, že většina, tedy 75 % respondentů průzkumu je spokojena se stávající nabídkou kurzů na U3V v Plzni. Nespokojeno je pouze 25 % respondentů.

Otázka č. 11 Pokud nejste spokojen(a), kurzy z jaké oblasti byste v nabídce ocenil(a)?

Tabulka 11: Kurzy z jaké oblasti byste v nabídce ocenil(a)

Kurzy	Absolutní četnost	Relativní četnost
psychologie	3	18 %
politika	2	12 %
cizí jazyky	3	18 %
hudba	4	24 %
jiné	5	29 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf 11: Kurzy z jaké oblasti byste v nabídce ocenil(a)

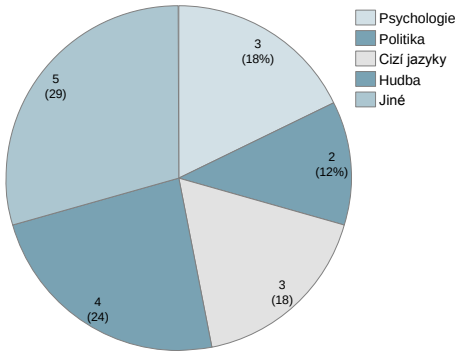

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf znázorňuje odpovědi na otázku, ve které jsem se ptala seniorů na jejich názor, o jaké kurzy by měla být rozšířena stávající nabídka U3V v Plzni. Nabídnuty byly čtyři možnosti, nebo mohli respondenti zvolit možnost „jiné“ a uvést vlastní názor. Tuto možnost zvolilo 29 % seniorů. Respondenti by ocenili v nabídce vzdělávacích programů tyto obory: dějiny kultury, právo, kurz zabývající se Evropskou unií, dějiny středověku, estetická výchova, astronomie, umění, historie a architektura Prahy a Pražského hradu a architektura. Z navrhovaných oborů by senioři v nabídce ocenili hudební obor - 24 %, cizí jazyky - 18 %, psychologii - 18 % a politiku - 12 %.

5 Diskuze výsledků

Tato práce je orientována na vzorek posluchačů U3V v Plzni. Cílem mé práce bylo zjistit, zda jsou senioři navštěvující tuto instituci spokojeni se stávající nabídkou vzdělávacích programů, a dále bylo mým cílem zkoumat, jaká je jejich motivace ke vzdělávání. Zajímalo mě také, kdo vlastně jsou posluchači U3V v Plzni, jaká je struktura této skupiny lidí.

Po stanovení výzkumného problému - **Jsou senioři navštěvující U3V v Plzni spokojeni se stávající nabídkou vzdělávacích kurzů? Jaká je motivace seniorů ke studiu na U3V v Plzni?** - jsem si stanovila dvě hypotézy. Předpokládám, že senioři využívající možnosti studia na U3V v Plzni jsou spokojeni se stávající nabídkou vzdělávacích programů. Mým druhým předpokladem je, že hlavní motivací seniorů ke studiu na U3V v Plzni je potřeba seniorů získávat nové informace. Třetí výzkumný problém - **Jaká skupina lidí využívá možnost studia na U3V v Plzni?** - je problém popisný, informativní.

Poslední zmíněný výzkumný problém řeší otázky č. 1 až 8 v použitém strukturovaném dotazníku. Analýzou zjištěných údajů jsem se dozvěděla, že mezi respondenty převažují ženy, a to mnohonásobně. Ve výzkumném vzorku bylo pouze 13 % mužů, žen bylo oproti tomu 87 %. V další otázce jsem se respondentů ptala na jejich nejvyšší dosažené vzdělání. Z výsledků vyplývá, že nejpočetnější skupinou byli lidé se středoškolským vzděláním u 65 % respondentů, vysokoškolské vzdělání mělo 29 %, vyšší odborné 4 % a posluchačů se základním vzděláním byla pouze 2 %. Díky další otázce jsem se dozvěděla, že posluchači, kteří se zúčastnili mého šetření již z větší části nepracují - tuto možnost označilo 69 %, příležitostně pracuje 10 %, na částečný úvazek rovněž 10 % respondentů a na plný úvazek stále pracuje 12 %. Dále jsem zjistila, že nejvíce respondentů bydlí v městě s více jak 100 tis. obyvateli - 75 %, ve městě nad 10 tis. obyvatel bydlí 8 %, 13 % jich bydlí ve městě do 10 tis. obyvatel a na vsi bydlí 4 % respondentů. Následující otázka zaměřená na rodinný stav respondentů ukázala tyto výsledky: 44 % jsou ovdovělí, 38 % v manželském svazku, 13 % respondentů je rozvedeno a svobodných posluchačů byla 4 %.

Otázkami číslo 6 a 7 jsem zjišťovala, zda se vybraný vzorek respondentů zajímá o nové oblasti vědění ve světě a o kulturní dění ve společnosti. Zájem o nové oblasti vědění ve světě potvrdilo celých 96 % respondentů, zápornou odpověď zvolila pouze 4 % seniorů a o kulturní dění ve společnosti se zajímá celý výzkumný vzorek, tedy 100 %.

Na otázku: Ovlivnilo Vaše povolání v produktivním věku volbu vzdělávacího kurzu na U3V? odpovědělo kladně 54 % dotázaných a pro 46 % respondentů jejich předchozí povolání nehrálo roli při volbě vzdělávacího kurzu.

Analýza otázky č. 9 již řeší výzkumný problém týkající se motivace seniorů ke vzdělávání na U3V v Plzni. Předpokládala jsem, že hlavní motivací seniorů ke studiu na U3V v Plzni, je potřeba seniorů získávat nové informace. Získání nových informací očekává od účasti na vzdělávacím kurzu 53 % účastníků, jako náplň volného času vnímá tuto aktivitu 22 % respondentů, 15 % zvolilo možnost očekávání sociálního kontaktu a pro 9 % respondentů je účast na vzdělávání způsobem nalezení smyslu života. Jinou než předloženou možnost odpovědi zvolila pouze jedna osoba. Odpověď zněla *„udržení mozkové aktivity ve stáří“*. Kritérium pro potvrzení hypotézy bylo splněno, hypotéza tedy platí.

Druhou hypotézu řeší otázka č. 10. Respondenti odpovídali, zda jsou spokojeni se stávající nabídkou vzdělávacích programů na U3V v Plzni. 75 % dotázaných odpovědělo, že jsou spokojeni se stávající nabídkou vzdělávacích programů na U3V v Plzni, nespokojeno je tedy pouze 25 % respondentů. Tím se potvrdila i má druhá hypotéza, že senioři využívající možnosti studia na U3V jsou spokojeni se stávající nabídkou vzdělávacích programů. V rámci výzkumného šetření mě samozřejmě v případě záporné odpovědi na předchozí otázku zajímalo, jaký obor by nespokojení respondenti v nabídce U3V v Plzni ocenili. Pro inspiraci byly respondentům nabídnuty čtyři možnosti, možnost svobodné volby si vybralo 29 % dotázaných. 18 % posluchačů, kteří se účastnili výzkumu, by ocenilo v nabídce kurzů psychologii, stejný počet by uvítal v nabídce kurz cizích jazyků, na politiku orientovaný obor chybí v nabídce kurzů 18 % seniorů a 24 % respondentů jako nedostatek v nabídce vidí absenci kurzu s hudebním zaměřením.

Respondenti, jež si zvolili odpověď „jiné“, uváděli tyto obory:

- dějiny kultury
- právo
- Evropská unie
- hudba
- dějiny středověku
- estetická výchova
- astronomie
- umění
- historie a architektura Prahy a Pražského hradu
- architektura

ZÁVĚR

Jak již bylo řečeno, stáří je období v životě člověka, jímž je třeba se zabývat. Člověk má sklon k odsouvání a bagatelizaci problémů týkajících se této fáze života. Vzhledem k demografickým změnám ve společnosti však úloha vzdělávání seniorů nabývá na důležitosti. Lidé v mém okolí mají jen povrchní informace o možnosti vzdělávání seniorů a minimální zájem tuto skutečnost změnit. V mém případě byla situace obdobná a i tento fakt byl důvodem, proč jsem se rozhodla věnovat se ve své diplomové práci právě tématu významu vzdělávání seniorů. Stáří je období, kdy se doposud aktivní jedinec potýká s nadbytkem volného času a pocity nedůležitosti, nejistoty, pesimismu a hledá novou náplň života. A právě možnost vzdělávání je pro seniory cestou k úspěšnému zvládnutí postproduktivní fáze života, nehledě na to, že vzdělávání seniorů přispívá ke zlepšení společenské atmosféry.

Diplomová práce je postavena na teoretickém základu vědomostí načerpaných z použité literatury věnující se tématu. Během studia z dostupných zdrojů jsem se dostala na U3V v Plzni, kde jsem provedla výzkumné šetření metodou dotazníku zařazného v praktické části mé diplomové práce. Protože si myslím, že vzdělávací programy by měly reflektovat zájem posluchačů, bylo cílem tohoto šetření bylo zjistit, zda jsou senioři navštěvující tuto univerzitu spokojeni se stávající nabídkou kurzů, a pokud tomu tak není, jaký kurz jim v nabídce U3V v Plzni chybí. Přepokládala jsem, že senioři jsou spokojeni se stávající nabídkou kurzů na Univerzitě třetího věku v Plzni, což se potvrdilo. Celých 75 % respondentů je se stávající nabídkou kurzů spokojeno. Přesto si myslím, že pro U3V v Plzni by mohlo být podnětné zjištění, jaké kurzy posluchačům v nabídce vzdělávacích programů chybí. Respondenti, kteří nebyli spokojeni se stávající nabídkou, by ocenili větší rozsah humanitních předmětů, jako jsou hudba, psychologie, cizí jazyky, nebo politické obory. Domnívám se, že i přes většinovou spokojenost respondentů, by pro další růst a vývoj U3V v Plzni bylo prospěšné rozšíření nabídky vzdělávacích kurzů v závislosti na návrzích posluchačů. Tato zpětná vazba by mohla být prostřednictvím dotazníku spokojenosti například součástí závěrečných semestrálních písemných prací posluchačů spolu s hodnocením absolvovaného vzdělávacího kurzu.

Druhou částí výzkumného cíle bylo zjistit, jakou mají senioři využívající možnosti účasti na vzdělávacích programech U3V v Plzni motivaci ke vzdělávání. Hypotéza zněla, že hlavní motivací seniorů využívajících možnosti účasti na vzdělávacích programech U3V v Plzni je možnost získávání nových informací. Tato hypotéza se rovněž potvrdila. Získání nových informací očekává od účasti na vzdělávacích kurzech U3V v Plzni 53 % respondentů. Překvapující pro mě bylo zjištění, že jako příležitost k sociálnímu kontaktu vnímá studium na U3V pouze 15 % účastníků výzkumu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

ADAMEC, Petr a David KRYŠTOF. Univerzity třetího věku na vysokých školách. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 135 s. ISBN 978-802-1056-404

BENEŠ, Milan. Andragogika. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 135 s. ISBN 978-802-4725-802.

BENEŠ, M. Celoživotní učení a vzdělávání. In: Veteška Jaroslav. *Nové paradigma v kurikulu vzdělávání dospělých*. Praha: Educa Service, 2009, str. 27, 978-80-87306-04-8.

BOČKOVÁ, Věra. Vzdělávání - průvodní jev života. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 49 s. Texty k otevřenému a distančnímu vzdělávání. ISBN 80-244-0441-9.

ČORNANIČOVÁ, R. Od praxe k teórii edukácie seniorov. In: Mühlpachr Pavel. Schola gerontologica. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 141, 80-210-3838-1.

FÜRST, Maria. Psychologie: včetně vývojové psychologie a teorie výchovy. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 1997, 263 s. ISBN 80-719-8199-0.

GRUBEROVÁ, Božena. Gerontologie. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1998, 86 s. ISBN 80-704-0286-5.

HARTL, Pavel. Kompendium pedagogické psychologie dospělých. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 231 s. ISBN 80-718-4841-7

HAŠKOVCOVÁ, Helena. Fenomén stáří. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.

HATÁR, Ctibor. Edukácia seniorov ako nástroj budovania znalostnej spoločnosti v kontexte celoživotného vzdelávania, In: VETEŠKA, Jaroslav. *Nové paradigma v kurikulu vzdělávání dospělých*. Vyd. 1. Praha: Educa Service, 2009, 344 s. ISBN 978-80-87306-04-8

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, 141 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4736-044.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MÜHLPACHR, Pavel a Petr STANÍČEK. Geragogika pro speciální pedagogy. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 115 s. ISBN 80-210-2510-7.

MÜHLPACHR, Pavel. Gerontopedagogika. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 203 s. ISBN 978-802-1050-297.

MUŽÍK, Jaroslav. Androdidaktika. Vyd. 2., přeprac. Praha: ASPI, 2004, 146 s. ISBN 80-735-7045-9.

NAKONEČNÝ, M. Motivace lidského chování. 1.vyd. Praha: Academia, 1996, 270 s. ISBN 80-200-0592-7.

PALÁN, Zdeněk. Základy andragogiky. Praha: Vysoká škola J.A. Komenského, 2003, 199 s. ISBN 80-867-2303-8

PETŘKOVÁ, Anna. Aktuální problémy vzdělávání seniorů: sborník příspěvků z odborného semináře se zahraniční účastí dne 29. 4. 1999. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, 103 p. ISBN 80-244-0007-3.

PETŘKOVÁ, Anna a Rozália ČORNANIČOVÁ. Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, 92 s. ISBN 80-24

PRŮCHA, Jan. Pedagogická encyklopedie. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2.4-0879-1

RABUŠIC, Ladislav. Česká společnost stárne. Vyd. 1. V Brně: Georgetown, 1995, 192 p. ISBN 80-901-6042-5.

RABUŠICOVÁ, Milada a Ladislav RABUŠIC. Učíme se po celý život?: o vzdělávání dospělých v České republice. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 339 s. ISBN 978-80-210-4779-2.

ŘÍČAN, Pavel. Cesta životem. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2006, 390 s. ISBN 80-736-7124-7.

ŘÍČAN, Pavel. Psychologie osobnosti: obor v pohybu. 6., rev. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2010, 208 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4731-339.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. Přehled vývojové psychologie. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, 189 s. ISBN 978-80-244-2433-0.

ŠERÁK, Michal. Zájmové vzdělávání dospělých. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 207 s. ISBN 978-80-7367-551-6

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007, 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

VETEŠKA, J. Klíčové kompetence v kontextu celoživotního učení. In: Beneš Milan. Lidský kapitál a vzdělávací marketing. Praha: EUROLEX BOHEMIA s. r. o., 2004, str. 36, 80- 86861-04-X

VETEŠKA, Jaroslav a Michaela TURECKIOVÁ. Kompetence ve vzdělávání. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 159 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4717-708.

VETEŠKA, Jaroslav. Nové paradigma v kurikulu vzdělávání dospělých. Vyd. 1. Praha: Educa Service, 2009, 344 s. ISBN 978-80-87306-04-8

Seznam použitých internetových zdrojů

EUROPA. Europa.eu: Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012 [online]. 2012, 05.10.2012 [cit. 2012-10-05]. Dostupné z: http://europa.eu/ey2012/ey2012main.jsp?catId=975&langId=cs&mode=initDetail&initiativeId=117&initLangId=cs

EUROPA. Europa.eu: Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012 [online]. 2012, 05.10.2012 [cit. 2012-10-05]. Dostupné z: http://europa.eu/ey2012/ey2012main.jsp?catId=975&langId=cs&mode=initDetail&initiativeId=62&initLangId=cs

Kluby seniorů - aktivizační programy. Středisko sociálních služeb Praha 1: Kluby seniorů - aktivizační programy [online]. 2010 [cit. 2012-10-01]. Dostupné z: http://www.socialnisluzby-praha1.cz/kluby-senioru-aktivizacni-programy

Ministerstvo práce a sociálních věcí. MPSV: Národní program přípravy stárnutí na období let 2008-2012 [online]. 2008, 1.8.2008 [cit. 2012-10-05]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/cs/5045

MPSV: Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity (2012) v České republice. MPSV: reformy MPSV [online]. 2012, 03.10.2012 [cit. 2012-10-05]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/cs/11696

Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012. Europa.eu [online]. 2012, 03.10.2012 [cit. 2012-10-03]. Dostupné z: http://europa.eu/ey2012/ey2012main.jsp?catId=974&langId=cs

Ústav celoživotního vzdělávání: Univerzita třetího věku. Západočeská univerzita v Plzni [online]. 2011 [cit. 2013-01-28]. Dostupné z: http://ucv.zcu.cz/kurzy.php?id=4

Seznam ostatních zdrojů

Celoživotní učení pro všechny. Praha: Učitelské noviny - Gnosis, spol. s.r.o., 1996

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Seznam grafů

Graf 1: Pohlaví respondentů

Graf 2. Nejvyšší ukončené vzdělání respondentů

Graf 3: Jste v pracovním procesu?

Graf 4: Místo bydliště respondentů

Graf 5: Rodinný stav respondentů

Graf 6: Zájem o nové oblasti vědění ve světě

Graf 7: Zájem o kulturní život ve společnosti

Graf 8: Vliv povolání v produktivním věku volbu vzdělávacího kurzu na U3V

Graf 9: Očekávání od účasti na vzdělávacím programu U3V

Graf 10: Spokojenost se stávající nabídkou vzdělávacích programů na U3V

Graf 11: Kurzy z jaké oblasti byste v nabídce ocenil(a)?

Seznam tabulek

Tabulka 1: Pohlaví respondentů

Tabulka 2. Nejvyšší ukončené vzdělání respondentů

Tabulka 3: Jste v pracovním procesu?

Tabulka 4: Místo bydliště respondentů

Tabulka 5: Rodinný stav respondentů

Tabulka 6: Zájem o nové oblasti vědění ve světě

Tabulka 7: Zájem o kulturní život ve společnosti

Tabulka 8: Vliv povolání v produktivním věku volbu vzdělávacího kurzu na U3V

Tabulka 9: Očekávání od účasti na vzdělávacím programu U3V

Tabulka 10: Spokojenost se stávající nabídkou vzdělávacích programů na U3V

Tabulka 11: Kurzy z jaké oblasti byste v nabídce ocenil(a)?

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Dotazník

DOTAZNÍK

Dobrý den, obracím se na Vás s prosbou o vyplnění následujícího dotazníku, který se týká mé diplomové práce na téma *Význam vzdělávání seniorů pro aktivní stáří*. Dotazník je anonymní a výsledky použiji výhradně pro účely své diplomové práce.

Děkuji za Váš čas a vyplnění dotazníku

Bc. Renata Motyková

studentka Univerzity Jana Ámose Komenského v Praze

1. Pohlaví

- muž
- žena

2. Nejvyšší ukončené vzdělání

- ZŠ
- SŠ
- VŠ
- VOŠ

3. Jste v pracovním procesu?

- ano, na plný úvazek
- ano, na částečný úvazek
- nepracuji
- pracuji příležitostně

4. Místo Vašeho bydliště

- vesnice
- město do 10 tis. obyvatel
- město do 100 tis. obyvatel
- město nad 100 tis. obyvatel

5. Jaký je Váš rodinný stav?

- svobodný(á)
- rozvedený(á)
- ženatý/vdaná
- ovdovělý(á)
- s druhem/žkou

6. Zajímáte se o nové oblasti vědění ve světě?

- ano
- ne

7. Zajímáte se o kulturní život ve společnosti?

- ano
- ne

8. Ovlivnilo Vaše povolání v produktivním věku volbu vzdělávacího kurzu na U3V?

- ano
- ne

9. Jaká jsou Vaše další očekávání (kromě potřeby dalšího vzdělávání) od účasti na vzdělávacím programu U3V?

- potřeba získání nových informací
- potřeba sociálního kontaktu
- využití volného času
- potřeba nalezení smyslu života
- jiné …

10. Jste spokojen(a) se stávající nabídkou vzdělávacích programů zde na U3V?

- ano
- ne

11. Pokud nejste spokojen(a), kurzy z jaké oblasti byste v nabídce ocenil(a)?

- psychologie
- politika
- cizí jazyky
- hudba
- jiné…

Děkuji Vám za spolupráci

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Renata Motyková

Obor: Andragogika

Forma studia: kombinované

Název práce: Význam vzdělávání seniorů pro aktivní stáří

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 70

Celkový počet stran příloh: 3

Počet titulů českých použitých zdrojů: 30

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 7

Počet ostatních zdrojů: 1

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D.